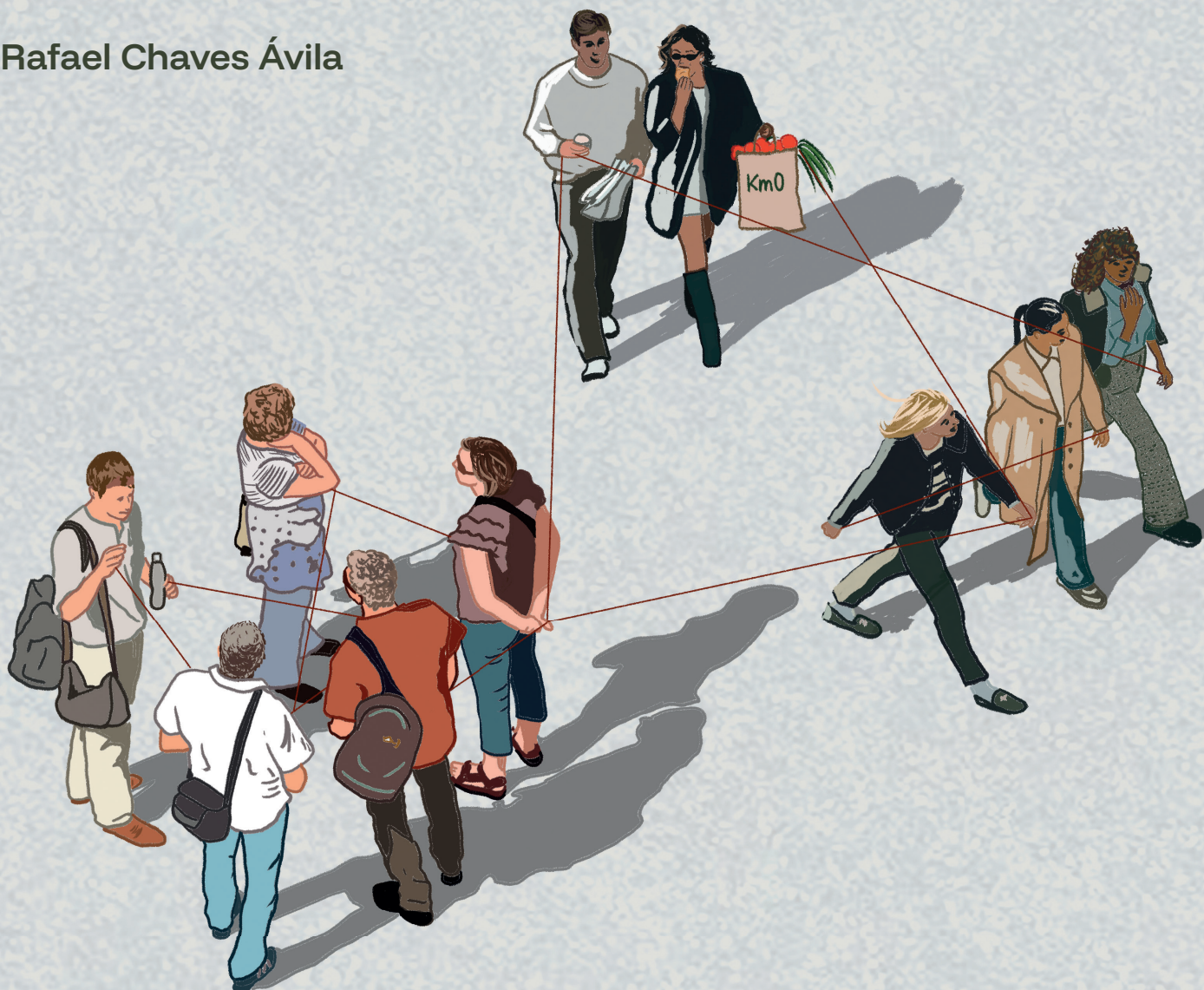

OTRA ECONOMÍA ES POSIBLE... Y YA ESTÁ AQUÍ

Transformar y dar soluciones desde
el cooperativismo y la economía social

Rafael Chaves Ávila

OTRA ECONOMÍA ES POSIBLE... Y YA ESTÁ AQUÍ

**Transformar y dar soluciones desde el
cooperativismo y la economía social**

UNA ALTRA ECONOMIA ÉS POSSIBLE... I JA ÉS ACÍ

**Transformar i donar solucions
des del cooperativisme i l'economia social**

Rectora de la Universitat de València
Mª Vicenta Mestre Escrivà

Vicerrectora de Cultura y Sociedad
Ester Alba Pagán

Delegada de la rectora
Programa Universitat Societat
María Dolores Pitarch Garrido

Organiza
Vicerrectorado de Cultura y Sociedad

Colabora
Caixa Popular

Esta obra está bajo una Llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional.

EXPOSICIÓN

Comisario de la exposición
Rafael Chaves Ávila

Coordinación técnica
Marta Ruiz Jiménez

Textos
Rafael Chaves Ávila

Ilustraciones
Elena Muñoz Collado

Diseño gráfico y expositivo
Tereza Valcikova

Directora documental
Elena Morales Oliva

Gestión administrativa
Fernando Cebriá Ballester
Jesús Descals Esteban
Amparo Gironés Cervera

Comunicación
Magda Ruiz Brox
Nuria Cebriá García

Producción
Zamit Coop.

Transporte y montaje
Art i Clar

CATÁLOGO

Edita
Universitat de València

Textos
Rafael Chaves Ávila

Coordinación técnica
Marta Ruiz Jiménez

Ilustraciones
Elena Muñoz Collado

Diseño y maquetación
Tereza Valcikova

Traducciones y correcciones
Francesc Esteve i Gómez

Impresión
IMAG Impressions

ISBN Papel: 978-84-9133-873-4

ISBN PDF: 978-84-9133-874-1

DOI: <https://doi.org/10.7203/PUV-OA-9788491338741>

DL: V-2089-2026

© de esta edición:

Universitat de València, 2026

© de los textos: Rafael Chaves Ávila

© de las ilustraciones: Elena Muñoz Collado

© de las imágenes: los propietarios.

Año Internacional de las Cooperativas

Las cooperativas construyen
un mundo mejor

**Esta exposición se adhiere
a las actividades del
Año Internacional
de las Cooperativas 2025.**

**Esta exposició s'adherix
a les activitats de l'Any
Internacional
de les Cooperatives 2025.**

Sumario

Sumari

08 PRÓLOGO

PRÒLEG

14 INTRODUCCIÓN

INTRODUCCIÓ

16 CRISIS CONTEMPORÁNEAS Y PROBLEMAS SOCIALES

CRISIS CONTEMPORÀNIES
I PROBLEMES SOCIALS

20 VALORES Y ASPIRACIONES SOCIALES: PROYECTOS DE SOCIEDAD

VALORS I ASPIRACIONS SOCIALS:
PROJECTES DE SOCIETAT

28 DIFERENTES PERO IGUALES ¿QUÉ ENTENDEMOS POR ECONOMÍA SOCIAL?

DIFERENTS PERÒ IGUALS. QUÈ
ENTENEM PER ECONOMIA SOCIAL?

36 UNA REALIDAD SOCIOECONÓMICA AMPLIAMENTE PRESENTE EN TODA EUROPA

UNA REALITAT SOCIOECONÒMICA
AMPLIAMENT PRESENT EN TOTA
EUROPA

46 CONSUMIDORES ORGANIZADOS

CONSUMIDORS
ORGANITZATS

54 EDUCAR CON VALORES PARA CAMBIAR LAS PERSONAS Y EL MUNDO

EDUCAR AMB VALORS PER A
CANVIAR LES PERSONES I EL MÓN

**62 OTRA MANERA DE HABITAR
ES POSIBLE**

UNA ALTRA MANERA
D'HABITAR ÉS POSSIBLE

**70 EMPRESAS
AUTOGESTIONADAS POR
LOS TRABAJADORES**

EMPRESSES
AUTOGESTIONADES PER
ELS TREBALLADORS

80 BANCA SOCIAL

BANCA SOCIAL

**86 LA SEGURIDAD SOCIAL Y
LA SANIDAD CONSTRUIDAS
DESDE ABAJO**

LA SEGURETAT SOCIAL I LA SANITAT
CONSTRUÏDES DES DE BAIX

**92 CUIDAR LAS PERSONAS
DEPENDIENTES**

CUIDAR LAS PERSONES
DEPENDENTS

**100 ORGANIZACIONES DE
VOLUNTARIADO**

ORGANITZACIONS
DE VOLUNTARIAT

**106 TRANSFORMAR EL SISTEMA
DESDE LA DEMOCRACIA
Y LA IGUALDAD SOCIAL**

TRANSFORMAR EL SISTEMA DES
DE LA DEMOCRÀCIA I LA IGUALTAT
SOCIAL

**120 ECONOMÍA SOCIAL POR
UNA TRANSICIÓN ECOLÓGICA
Y DIGITAL JUSTA**

ECONOMIA SOCIAL PER UNA
TRANSICIÓ ECOLÒGICA I DIGITAL
JUSTA

130 FUENTES Y BIBLIOGRAFÍA

FONTS I BIBLIOGRAFIA

134 AGRADECIMIENTOS

AGRAÏMENTS

PRÓLOGO

PRÒLEG

La Universitat de València ha consolidado en los últimos años un modelo de universidad profundamente arraigado en su territorio, comprometido con las personas y orientado a la transformación social. Lejos de concebirse como una institución aislada o centrada exclusivamente en la producción académica, la Universitat ha asumido con claridad su papel como agente activo en el desarrollo cultural, social y económico de la Comunitat Valenciana. Este compromiso se articula especialmente a través del programa Universitat-Societat y de múltiples iniciativas que ponen el conocimiento al servicio del bien común.

En un contexto en el que las universidades públicas están llamadas a redefinir su función, la Universitat de València ha apostado por abrirse a la sociedad, escuchar sus necesidades y actuar en consecuencia. Esta vocación se traduce en una amplia red de actividades, programas formativos y acciones culturales que alcanzan a más de veinticinco municipios y a miles de personas de todas las edades.

Uno de los pilares fundamentales de este modelo es la extensión universitaria, concebida no como una actividad complementaria, sino como una dimensión esencial de la misión universitaria. Programas como Unisocietat ejemplifican esta voluntad de acercar la universidad a los pueblos, democratizando el acceso al conocimiento y generando espacios de aprendizaje, debate y participación en el corazón de las comunidades locales.

Junto a estas acciones formativas, la Universitat de València impulsa una intensa actividad cultural que incluye exposiciones itinerantes, conferencias, talleres y proyectos de divulgación científica. Estas iniciativas no solo acercan el conocimiento a la ciudadanía, sino que también abordan problemáticas concretas del entorno, generando espacios de reflexión y diálogo en torno a cuestiones como el patrimonio, el medio ambiente, la salud o el desarrollo rural. De este modo, la Universitat se convierte en un espacio de encuentro entre saber académico y saber social, favoreciendo procesos de innovación compartida.

En este marco, la promoción de la economía social adquiere un protagonismo especial. La exposición “Otra economía es posible... y ya está aquí”, impulsada desde el Vicerrectorado de Cultura y Sociedad, constituye un ejemplo significativo de cómo la Universitat contribuye a visibilizar modelos económicos alternativos basados en la cooperación, la equidad y la sostenibilidad. Este proyecto, vinculado al Año

Internacional de las Cooperativas 2025, pone en valor la aportación histórica y actual del cooperativismo a la democracia económica, la igualdad social y el desarrollo sostenible.

A través de esta exposición, la Universitat de València no solo difunde conocimiento, sino que también promueve una reflexión crítica sobre el modelo económico dominante y las posibilidades de transformación. Las cooperativas, mutualidades, asociaciones y entidades del tercer sector se presentan como respuestas colectivas a desafíos fundamentales como el empleo, la vivienda, el acceso al crédito, la energía o los cuidados. En este sentido, la economía social aparece no solo como un conjunto de prácticas económicas, sino como una forma de entender la sociedad y las relaciones humanas, poniendo a las personas en el centro y priorizando el bienestar colectivo sobre el beneficio individual.

Este enfoque conecta directamente con la idea de una universidad comprometida con el territorio. La colaboración con ayuntamientos, entidades sociales y agentes locales resulta clave para el desarrollo de estos proyectos, evidenciando que las iniciativas más transformadoras son aquellas que se construyen de manera conjunta. La cooperación institucional y social permite ampliar el alcance de las acciones universitarias y generar un impacto real en la vida de las personas.

Mirando hacia adelante, el reto será seguir profundizando en este modelo de universidad, abierta a la sociedad, ampliando su alcance y adaptándolo a los nuevos desafíos sociales, económicos y ambientales. El impulso de nuevas iniciativas formativas y culturales, y la continuidad de proyectos vinculados a la economía social serán elementos clave para mantener y reforzar este compromiso.

La Universitat de València ha demostrado que también otra forma de hacer universidad es posible: una universidad abierta, participativa y conectada con su entorno, que entiende el conocimiento como un bien común y que trabaja activamente para transformar la realidad en beneficio de la sociedad.

Ester Alba Pagán
Vicerrectora de Cultura y Sociedad
Universitat de València
Marzo, 2026

La Universitat de València ha consolidat en els darrers anys un model d'universitat profundament arrelat al seu territori, compromès amb les persones i orientat a la transformació social. Lluny de concebre's com una institució aïllada o centrada exclusivament en la producció acadèmica, la Universitat ha assumit amb claredat el seu paper com a agent actiu en el desenvolupament cultural, social i econòmic de la Comunitat Valenciana. Aquest compromís s'articula especialment a través del programa Universitat-Societat i de múltiples iniciatives que posen el coneixement al servei del bé comú.

En un context en què les universitats públiques estan convocades a redefinir la seua funció, la Universitat de València ha apostat per obrir-se a la societat, escoltar-ne les necessitats i actuar en conseqüència. Aquesta vocació es tradueix en una àmplia xarxa d'activitats, programes formatius i accions culturals que arriben a més de vint-i-cinc municipis i a milers de persones de totes les edats.

Un dels pilars fonamentals d'aquest model és l'extensió universitària, concebuda no com una activitat complementària, sinó com una dimensió essencial de la missió universitària. Programes com Unisocietat exemplifiquen aquesta voluntat d'acostar la universitat als pobles, democratitzant l'accés al coneixement i generant espais d'aprenentatge, debat i participació en el si de les comunitats locals.

Juntament amb aquestes accions formatives, la Universitat de València impulsa una intensa activitat cultural que inclou exposicions itinerants, conferències, tallers i projectes de divulgació científica. Aquestes iniciatives no sols acosten el coneixement a la ciutadania, sinó que també aborden problemàtiques concretes de l'entorn i generen així espais de reflexió i diàleg al voltant de qüestions com el patrimoni, el medi ambient, la salut o el desenvolupament rural. D'aquesta manera, la Universitat esdevé un espai de trobada entre el saber acadèmic i el saber social, que afavoreix processos d'innovació compartida.

En aquest marc, la promoció de l'economia social adquireix un protagonisme especial. L'exposició Una altra economia és possible... i ja és ací, impulsada des del Vicerektorat de Cultura i Societat, constitueix un exemple signficatiu de com la Universitat contribueix a visibilitzar models econòmics alternatius basats en la cooperació, l'equitat i la sostenibilitat. Aquest projecte, vinculat a l'Any Internacional de les Cooperatives 2025, revalora l'aportació històrica i actual del coopera-

tivisme a la democràcia econòmica, la igualtat social i el desenvolupament sostenible.

A través d'aquesta exposició la Universitat de València no sols difon coneixement, sinó que també promou una reflexió crítica sobre el model econòmic dominant i les possibilitats de transformació. Les cooperatives, mutualitats, associacions i entitats del tercer sector es presenten com a respostes col·lectives a desafiaments fonamentals com l'ocupació, l'habitatge, l'accés al crèdit, l'energia o les cures. En aquest sentit, l'economia social apareix no sols com un conjunt de pràctiques econòmiques, sinó com una manera d'entendre la societat i les relacions humanes, que posa les persones al centre i prioritza el benestar col·lectiu sobre el benefici individual.

Aquest enfocament connecta directament amb la idea d'una universitat compromesa amb el territori. La col·laboració amb ajuntaments, entitats socials i agents locals resulta clau per a desenvolupar aquests projectes i evidencia que les iniciatives més transformadores són aquelles que es construeixen de manera conjunta. La cooperació institucional i social permet ampliar l'abast de les accions universitàries i generar un impacte real en la vida de les persones.

De cara al futur, el repte serà continuar aprofundint en aquest model d'universitat, oberta a la societat, ampliant-ne l'abast i adaptant-lo als nous desafiaments socials, econòmics i ambientals. L'impuls de noves iniciatives formatives i culturals, i la continuïtat de projectes vinculats a l'economia social seran elements clau per a mantenir i reforçar aquest compromís.

La Universitat de València ha demostrat que també és possible una altra manera de fer universitat: una universitat oberta, participativa i connectada amb el seu entorn, que entén el coneixement com un bé comú i que treballa activament per transformar la realitat en benefici de la societat.

Ester Alba Pagán
Vicerectora de Cultura i Societat
Universitat de València
Març de 2026

INTRODUCCIÓN

INTRODUCCIÓN

A lo largo del tiempo, las sociedades han enfrentado problemas estructurales que, aunque cambian de forma, mantienen raíces comunes: desigualdad, desempleo, exclusión socioeconómica y concentración del poder. En el pasado, estos retos dieron lugar a respuestas colectivas basadas en la solidaridad que fueron auténticos ejemplos de innovación social: asociaciones obreras, cooperativas, mutualidades y cajas de ahorro popular. Estas iniciativas, surgidas desde abajo para cubrir necesidades de empleo y sustento, protección social, y de sostener la vida en comunidad, compartían los valores de democracia e igualdad social.

Hoy, aunque los problemas adoptan nuevas formas —como la crisis climática y energética, la exclusión financiera y la digitalización— mantienen una lógica similar generando nuevas desigualdades. En respuesta, surgen nuevas formas de acción: entidades de la economía social impulsadas por la ciudadanía que ofrecen una doble respuesta. Por un lado, atienden de forma inmediata las necesidades sociales más urgentes, ante la limitada acción gubernamental; por otro, siembran nuevas estructuras económicas y sociales más justas.

Esta visión en dos tiempos —pasado y presente— revela un hilo conductor común en la economía social, aunque las circunstancias históricas cambien cual es la capacidad de las personas de organizarse creativamente para enfrentar problemas y crisis con múltiples soluciones colectivas que priorizan la participación social y el bien común sobre el capital. La economía social es un puente entre viejos y nuevos desafíos y entre memoria de iniciativas pasadas y caminos de futuro en construcción.

La economía social integra ese conjunto diverso de respuestas colectivas a problemas concretos y crisis sistémicas, basadas en valores de democracia e igualdad social.

La presente exposición tiene como objetivo visibilizar esta realidad socioeconómica, que

Al llarg del temps, les societats han afrontat problemes estructurals que, encara que canvien de forma, mantenen arrels comunes: desigualtat, desocupació, exclusió socioeconòmica i concentració del poder. En el passat, aquests reptes donaren lloc a respostes col·lectives basades en la solidaritat que foren autèntics exemples d'innovació social: associacions obreres, cooperatives, mutualitats i caixes d'estalvi popular. Aquestes iniciatives, sorgides des de baix per a cobrir necessitats d'ocupació i sosteniment, de protecció social i de mantenir la vida en comunitat, compartien els valors de democràcia i igualtat social.

Avui, encara que els problemes adopten noves formes —com la crisi climàtica i energètica, l'exclusió financera o la digitalització— mantenen una lògica semblant i generen noves desigualtats. En resposta, apareixen noves formes d'acció: entitats de l'economia social impulsades per la ciutadania que ofereixen una doble resposta. D'una banda, atenen de manera immediata les necessitats socials més urgents, en vista la limitada acció governamental; de l'altra, sembren noves estructures econòmiques i socials més justes.

Aquesta visió en dos temps —passat i present— revela un fil conductor comú en l'economia social, encara que les circumstàncies històriques canvien: la capacitat de les persones d'organitzar-se de manera creativa per afrontar problemes i crisis amb múltiples solucions col·lectives que prioritzem la participació social i el bé comú per damunt del capital. L'economia social és un pont entre antics i nous desafiaments i entre la memòria d'iniciatives passades i els camins de futur que estan en construcció.

L'economia social integra aqueix conjunt divers de respostes col·lectives a problemes concrets i crisis sistèmiques, basades en valors de democràcia i igualtat social.

La present exposició té com a objectiu visibilitzar aquesta realitat socioeconòmica, que

constituye actualmente una realidad dinámica y reconocida en Europa y en todo el planeta. Busca mostrar su capacidad para abordar problemáticas muy heterogéneas: desde los desafíos del medio rural y el mundo del trabajo, hasta la atención a colectivos vulnerables y la transición energética. La economía social se configura como el conjunto de respuestas de las personas, en constante transformación, materializadas en formas organizativas diversas con marcos de actuación variados. La exposición destaca casos emblemáticos de cooperativas y entidades que evidencian su impacto social y su potencial transformador. La exposición también enfatiza, por un lado, que estas entidades y empresas no actúan solas, sino que se benefician, en su actuación, de su interacción cooperativa con otros agentes de su ecosistema de economía social. Por otro lado, que su desarrollo y su impacto social puede ser impulsado y amplificado mediante políticas gubernamentales de fomento, así como estructuras y plataformas que las vertebran.

La parte final de la exposición aborda la dimensión transformadora y participativa de la economía social, proyectándola hacia el futuro ante los grandes desafíos actuales: la crisis climática, la digitalización acelerada y el crecimiento de la desigualdad económica. La economía social no solo ofrece alternativas al modelo económico dominante, sino que propone una vía concreta hacia sociedades más inclusivas, democráticas y sostenibles, articulando acción colectiva, innovación social y compromiso con el bien común. Plantea una ola de respuestas concretas y reales que abren, más allá de escenarios distópicos, un futuro guiado por la democracia y la igualdad social.

conforma actualment un fenomen dinàmic i reconegut tant a Europa com arreu del món. Pretén mostrar la seua capacitat per a abordar problemàtiques molt diverses: des dels reptes del medi rural i del món del treball fins a l'atenció a col·lectius vulnerables i la transició energètica. L'economia social es configura com el conjunt de respostes de les persones, en constant transformació, materialitzades en formes organitzatives diverses i amb marcs d'actuació també diferents. L'exposició destaca casos emblemàtics de cooperatives i entitats que evidencien el seu impacte social i el seu potencial transformador. També insisteix, d'una banda, que aquestes entitats i empreses no actuen aïllades, sinó que es beneficien en la seua activitat de la interacció cooperativa amb altres agents del seu ecosistema de l'economia social; i, de l'altra, que el seu desenvolupament i el seu impacte social poden ser impulsats i amplificats mitjançant polítiques públiques de foment, així com per estructures i plataformes que les vertebran.

La part final de l'exposició aborda la dimensió transformadora i participativa de l'economia social i la projecta cap al futur enfront dels grans reptes actuals: la crisi climàtica, la digitalització accelerada i el creixement de la desigualtat econòmica. L'economia social no sols ofereix alternatives al model econòmic dominant, sinó que també proposa un camí concret cap a societats més inclusives, democràtiques i sostenibles articulant acció col·lectiva, innovació social i compromís amb el bé comú. Proposa un conjunt de respostes concretes i reals que obrin, més enllà d'escenaris distòpics, un futur guiat per la democràcia i la igualtat social.

CRISIS

CONTEMPORÁNEAS

Y PROBLEMAS

SOCIALES

**CRISIS CONTEMPORÀNIES
I PROBLEMES SOCIALS**

Desde el siglo XIX, las sociedades han enfrentado crisis sistémicas, así como múltiples problemas y necesidades de colectivos concretos, siempre cambiantes según el contexto histórico, político y económico de cada época.

Des del segle XIX, les societats han afrontat crisis sistèmiques, com també múltiples problemes i necessitats de col·lectius concrets, sempre canvians segons el context històric, polític i econòmic de cada època.

< Problemas de desigualdad económica, desempleo, pobreza, inseguridad laboral, acceso limitado a la salud y la educación, exclusión social y económica, falta de vivienda, discriminación por género o etnia, conflictos armados, desplazamientos forzados y crisis alimentarias han sido recurrentes.

< Estos problemas han evolucionado con el tiempo, se han transformado y se han entrelazado con nuevas dinámicas como el cambio climático, la digitalización o la urbanización aceleradas.

< Este panel invita a mirar esa multiplicidad de problemas como el contexto desde el cual han nacido diversas formas de organización social y de acción colectiva que se conocen bajo el nombre de economía social.

< Problemes de desigualtat econòmica, desocupació, pobresa, inseguretat laboral, accés limitat a la salut i a l'educació, exclusió social i econòmica, falta d'habitatge, discriminació per gènere o ètnia, conflictes armats, desplaçaments forçats i crisis alimentàries han sigut recurrents.

< Aquests problemes han evolucionat amb el temps, s'han transformat i s'han entrelaçat amb noves dinàmiques, com el canvi climàtic, la digitalització o la urbanització accelerades.

< Aquest panell convida a mirar aquesta multiplicitat de problemes com el context des del qual han nascut diverses formes d'organització social i d'acció col·lectiva que es coneixen amb el nom d'economia social.

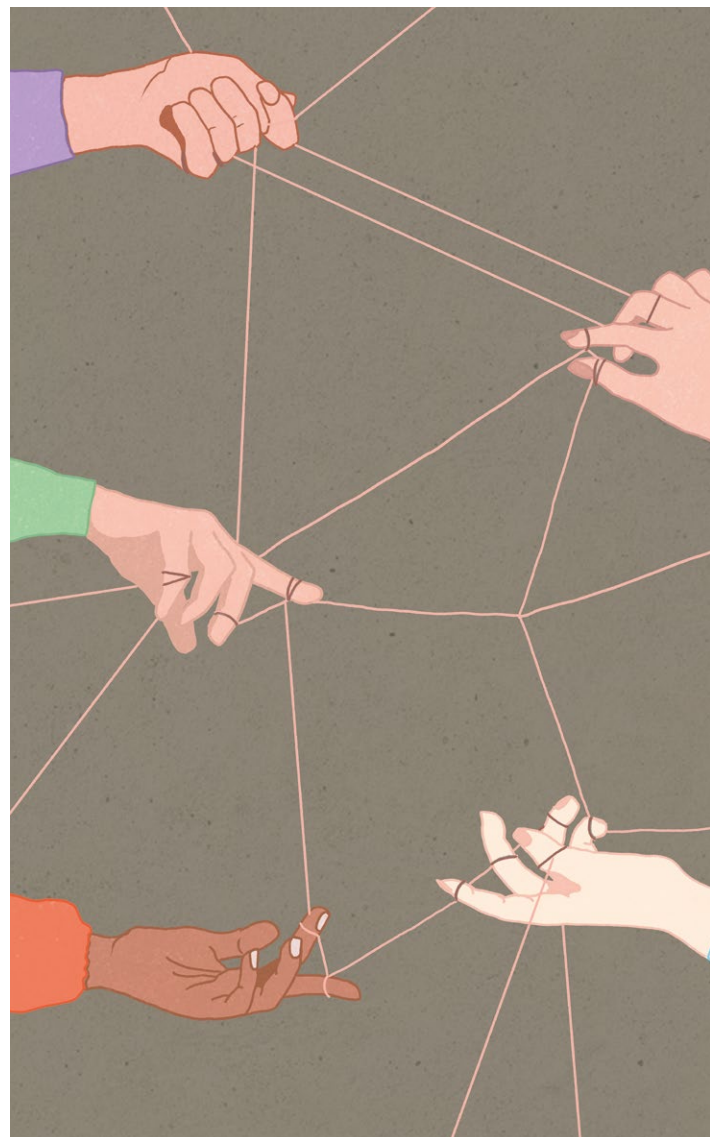
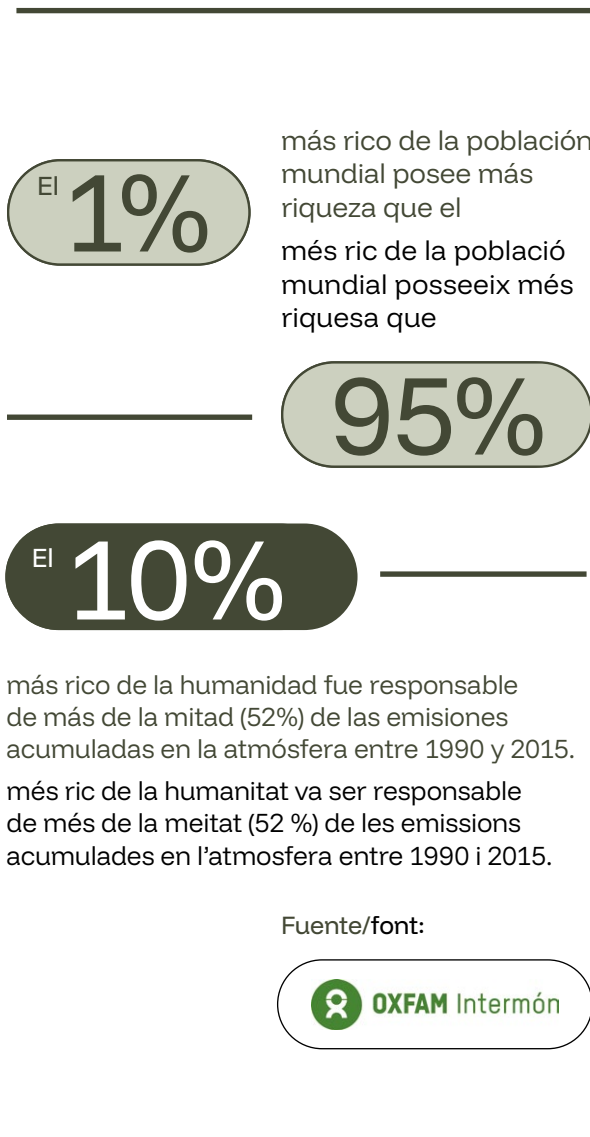
Esa multiplicidad de problemas constituye el contexto desde el cual han nacido diversas formas de organización social y de acción colectiva.

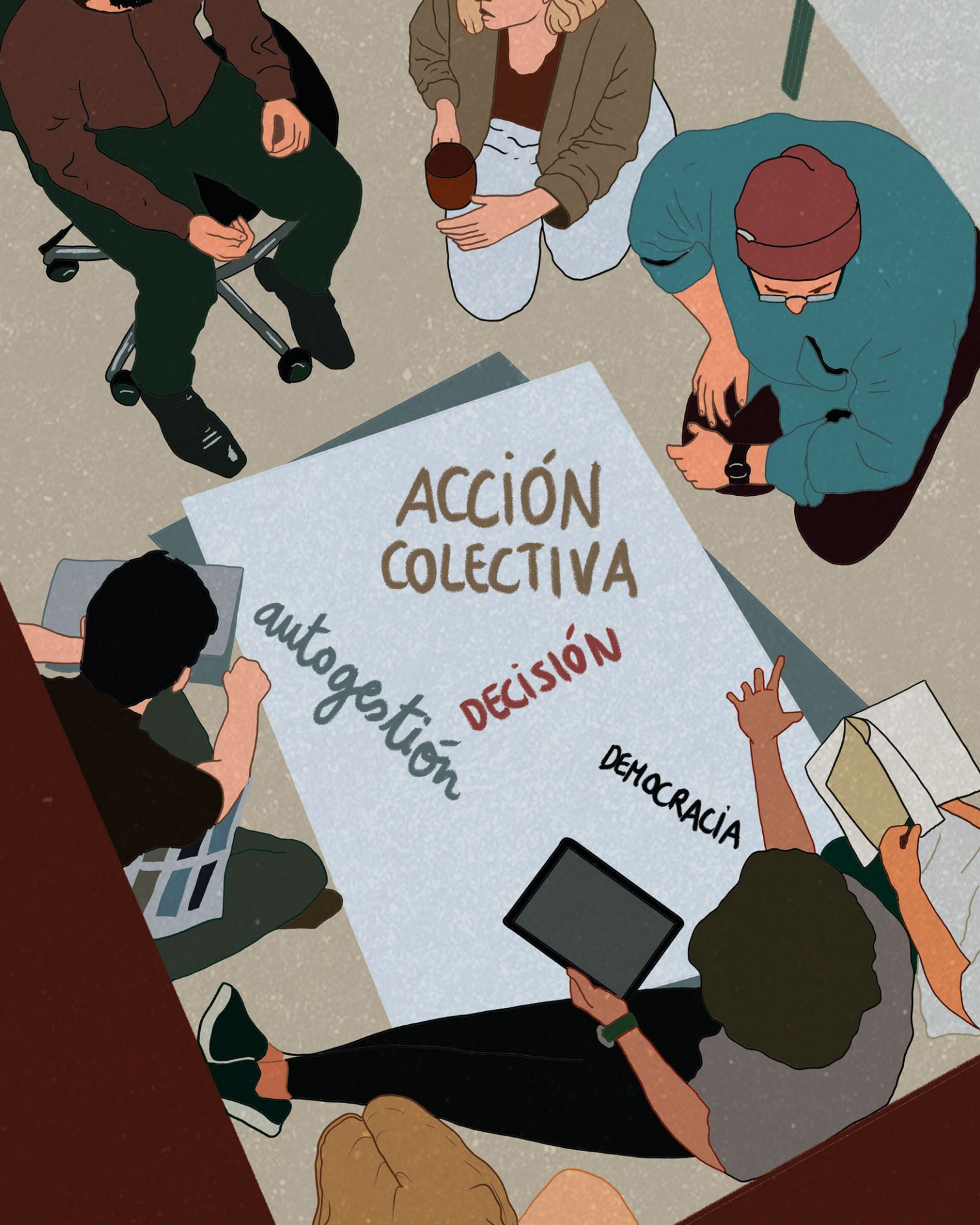

Aquesta multiplicitat de problemes constitueix el context des del qual han nascut diverses formes d'organització social i d'acció col·lectiva.

< Diversos organismos e instituciones internacionales miden y documentan de modo sistemático los principales problemas que afectan a la ciudadanía, así como su percepción de las crisis actuales. Entre ellos, Naciones Unidas, a través de sus agencias, elaboran diagnósticos y datos clave sobre pobreza, derechos humanos y desarrollo sostenible.

< Diversos organismes i institucions internacionals mesuren i documenten de manera sistemàtica els principals problemes que afecten la ciutadania, així com la percepció de les crisis actuals. Entre aquests, les Nacions Unides, a través de les seues agències, elabora diagnòstics i dades clau sobre pobresa, drets humans i desenvolupament sostenible.

ACCIÓN
COLECTIVA

autogestión

DECISIÓN

DEMOCRACIA

VALORES Y

ASPIRACIONES

SOCIALES: PROYECTOS

DE SOCIEDAD

**VALORS I ASPIRACIONS SOCIALS:
PROJECTES DE SOCIETAT**

Para afrontar los retos derivados de los problemas ciudadanos y las crisis globales se han propuesto diversas formas organizar la sociedad y la economía.

Per a afrontar els reptes derivats dels problemes ciutadans i de les crisis globals s'han proposat diverses formes d'organitzar la societat i l'economia.

< Estas propuestas se hallan guiadas por valores, aspiraciones sociales e ideas políticas que expresan distintas visiones del mundo y de cómo debería estructurarse la sociedad. Estas opciones se traducen en modelos y proyectos de sociedad que priorizan, según los casos, diferentes actores y formas de acción.

< Unas propuestas confieren un mayor protagonismo al Estado, como garante del bienestar común y con capacidad para promover políticas redistributivas.

< Otras propuestas privilegian el papel del mercado y las empresas privadas de capital como motores del progreso. Una tercera opción destaca el papel de la sociedad civil organizada y la acción colectiva.

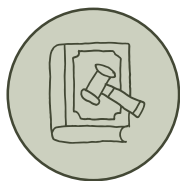
< Estos proyectos de sociedad no son excluyentes entre sí. En la práctica, cuando comparten valores fundamentales comunes, coexisten e interactúan de múltiples maneras, generando modelos mixtos y realidades diversas.

< Aquestes propostes estan guiades per valors, aspiracions socials i idees polítiques que expressen distintes visions del món i de com hauria d'estructurar-se la societat. Aquestes opcions es tradueixen en models i projectes de societat que prioritzen, segons els casos, diferents actors i formes d'acció.

< Unes propostes confereixen un major protagonisme a l'Estat, com a garant del benestar comú i amb capacitat per a promoure polítiques redistributives.

< Altres propostes privilegien el paper del mercat i de les empreses privades de capital com a motors del progrés. Una tercera opció destaca el paper de la societat civil organitzada i l'acció col·lectiva.

< Aquests projectes de societat no són exclouents entre si. En la pràctica, quan comparteixen valors fonamentals comuns, coexisteixen i interactuen de múltiples maneres, i generen models mixtos i realitats diverses.

Art. 1.1 y Art. 9.2.

Los valores de la Constitución Española de 1978

Artículo 1.1. España se constituye en un Estado social y democrático de Derecho, que propugna como valores superiores de su ordenamiento jurídico la libertad, la justicia, la igualdad y el pluralismo político.

Artículo 9.2. Corresponde a los poderes públicos promover las condiciones para que la libertad y la igualdad del individuo y de los grupos en que se integra sean reales y efectivas; remover los obstáculos que impidan o dificulten su plenitud y facilitar la participación de todos los ciudadanos en la vida política, económica, cultural y social.

Art. 1.1 i Art. 9.2.

Els valors de la Constitució Espanyola de 1978

Article 1.1. Espanya es constitueix en un Estat social i democràtic de Dret, que propugna com a valors superiors del seu ordenament jurídic la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític.

Article 9.2. Correspon als poders públics de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social.

Cooperativas y otras entidades de economía social: un modelo basado en la democracia y la igualdad social

Cooperatives i altres entitats de l'economia social: un model basat en la democràcia i la igualtat social

< Cuando las personas, directamente, se han organizado para hacer frente a la heterogeneidad de problemas sociales que les han afectado, han sido capaces de generar respuestas innovadoras y adaptadas a cada y necesidad.

< En este contexto, han surgido innumerables iniciativas que han respondido a desafíos concretos: las cooperativas de trabajo asociado, los centros especiales de empleo de iniciativa social y las empresas de inserción se han creado para combatir el desempleo y la exclusión laboral mientras las cooperativas agrarias y las sociedades agrarias de transformación lo han sido para abordar los problemas del campesinado.

< Esta pluralidad de formas de producción y consumo conforman hoy una realidad socioeconómica que se conoce por economía social. En este conjunto de empresas y entidades se incluyen los diversos tipos de cooperativas, como las cooperativas de consumo, de crédito, agrarias, de servicios, de vivienda o cooperativas de enseñanza, las mutualidades de previsión social —en el siglo XIX conocidas como sociedades de socorros mutuos—, las asociaciones, las fundaciones y las organizaciones de voluntariado.

< Quan les persones, directament, s'han organitzat per fer front a l'heterogeneïtat de problemes socials que les han afectades, han sigut capaces de generar respostes innovadores i adaptades a cada necessitat.

< En aquest context, han sorgit innombrables iniciatives que han respost a desafiaments concrets: les cooperatives de treball associat, els centres especials d'ocupació d'iniciativa social i les empreses d'inserció s'han creat per combatre la desocupació i l'exclusió laboral i, per la seua banda, les cooperatives agràries i les societats agràries de transformació s'han constituït per abordar els problemes de la gent del camp.

< Esta pluralitat de formes de producció i consum conformen hui una realitat socioeconòmica que es coneix com a economia social. En aquest conjunt d'empreses i entitats s'inclouen els diversos tipus de cooperatives, com les cooperatives de consum, de crèdit, agràries, de serveis, d'habitatge o cooperatives d'ensenyança; les mutualitats de previsió social —al segle XIX conegudes com a societats de socors mutus—, les associacions, les fundacions i les organitzacions de voluntariat.

Formas de entidades de economía social

Formes d'entitats d'economia social

< La heterogeneidad de las formas de economía social es el resultado de la pluralidad de problemas y crisis a los que ha tenido que hacer frente la sociedad civil de manera creativa, problemas a menudo específicos de determinados grupos sociales o territorios. Este conjunto diverso de entidades, en continua transformación, refleja la capacidad de respuesta social sostenida a lo largo del tiempo, orientada a modelos de desarrollo más justos, inclusivos y participativos. La tabla siguiente, basada en Chaves y Monzón (2018), relaciona las formas de entidades de economía social que han surgido relacionándolas con los tipos de agentes económicos y sus problemáticas.

< La heterogeneïtat de les formes de l'economia social és el resultat de la pluralitat de problemes i crisis als quals ha hagut de fer front la societat civil de manera creativa, problemes sovint específics de determinats grups socials o territoris. Aquest conjunt divers d'entitats, en contínua transformació, reflecteix la capacitat de resposta social mantinguda al llarg del temps, orientada cap a models de desenvolupament més justos, inclusivius i participatius. La taula següent, basada en Chaves i Monzón (2018), relaciona les formes d'entitats d'economia social que han sorgit i les posa en relació amb els tipus d'agents econòmics i les seues problemàtiques.

Hoy, estos valores y aspiraciones comunes cuentan con conceptos, como participación, inclusión social, prosperidad inclusiva, igualdad social, soberanía alimentaria, economía circular, transición energética justa y digitalización inclusiva.

Avui, aquests valors i aspiracions compartits disposen d'un vocabulari comú, amb conceptes com participació, inclusió social, prosperitat inclusiva, igualtat social, sobirania alimentària, economia circular i transició energètica justa. Aquests valors guien les respostes que la societat dona als problemes que l'afecten.

Formas de entidades de economía social según agente económico que las impulsa

Agente económico	Necesidades y problemas económicos	Formas de economía social
Trabajadores	Problemas laborales Cultura autogestionaria y alternativa	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperativa de trabajo asociado y de enseñanza · Sociedad laboral · Empresa de inserción · Centro especial de empleo de iniciativa social
Consumidores y usuarios	Demandas de bienes y servicios para el consumo: alimentación, vivienda, servicios sociales, salud, educación, cultura, servicios deportivos y recreación	<ul style="list-style-type: none"> · Asociaciones · Fundaciones · Cooperativas de consumidores · Cooperativas de vivienda · Cooperativas de integración social · Cooperativas educacionales
Profesionales y pequeños empresarios	Rentabilizar actividades empresariales diversas: comercialización, suministros, industrialización y explotación en común	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperativa agrarioalimentaria · Cooperativa de explotación comunitaria de la tierra · Cooperativa de transportes · Cooperativa sanitaria · Cooperativa de servicios empresariales y profesionales · Sociedad agraria de transformación · Cofradía de pescadores · Sociedad civil de regantes
Ciudadanos, Profesionales y pequeños empresarios	Acceso al crédito	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperativa de crédito y ahorro · Cajas de Ahorro, fundaciones financieras
	Cobertura de riesgos personales y materiales	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperativas de seguros · Mutualidades de previsión social · Mutuas
Empresas y entidades de la economía social	Desarrollo empresarial y promoción económica y social de las entidades de economía social de base	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperativas de 2º grado, Cooperativas integrales · Federaciones y Plataformas de cooperativas, asociaciones y fundaciones · Agencias de desarrollo cooperativo y asociativo

Formes d'entitats d'economia social segons l'agent econòmic que les impulsa

Agent econòmic	Necessitats i problemes econòmics	Formes d'economia social
Traballadors	Problemes laborals Cultura autogestionària i alternativa	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperativa de treball associat i d'ensenyament · Societat laboral · Empresa d'inserció · Centre especial d'ocupació d'iniciativa social
Consumidors i usuaris	Demandes de béns i servicis per al consum: alimentació, habitatge, servicis socials, salut, educació, cultura, servicis esportius i de recreació	<ul style="list-style-type: none"> · Associacions · Fundacions · Cooperatives de consumidors · Cooperatives d'habitatge · Cooperatives d'integració social · Cooperatives educacionals
Professionals i xicotets empresaris	Rendibilitzar activitats empresarials diverses: comercialització, subministraments, industrialització i explotació en comú	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperativa agraroalimentària · Cooperativa d'explotació comunitària de la terra · Cooperativa de transports · Cooperativa sanitària · Cooperativa de serveis empresarials i professionals · Societat agrària de transformació · Cofraria de pescadors
Ciutadans, professionals i xicotets empresaris	Accés al crèdit	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperativa de crèdit i estalvi · Caixes d'estalvi, fundacions financeres
	Cobertura de riscos personals i materials	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperatives d'assegurances · Mutualitats de previsió social · Mútues
Empreses i entitats de l'economia social	Desenvolupament empresarial i promoció econòmica i social de les entitats d'economia social de base	<ul style="list-style-type: none"> · Cooperatives de 2n grau, Cooperatives integrals · Federacions y plataformes de cooperatives, associacions i fundacions · Agències de desenvolupament cooperatiu i associatiu

aci

DIFERENTES PERO IGUALES ¿QUÉ ENTENDEMOS POR ECONOMÍA SOCIAL?

DIFERENTS PERÒ IGUALS
QUÈ ENTENEM PER ECONOMIA SOCIAL?

La economía social es el conjunto de organizaciones y empresas privadas gobernadas democráticamente por sus miembros y creadas para dar una respuesta colectiva y equitativa a sus demandas sociales, problemas sustantivos y aspiraciones.

L'economia social és el conjunt d'organitzacions i empreses privades governades democràticament pels seus membres i creades per a donar una resposta col·lectiva i equitativa a les seues demandes socials, problemes substantius i aspiracions.

< Bajo este paradigma conceptual, existe una gran variedad de formas organizativas y empresas que, a su vez, adoptan múltiples estatutos jurídicos, como cooperativas, asociaciones, mutualidades y fundaciones.

< Cada forma organizativa realiza una lectura propia de la lógica general de la economía social. Así, desde las primeras décadas del siglo XIX, las Cooperativas han adoptado unas normas de funcionamiento conocidas como los Principios Cooperativos, que fueron revisados por última vez en 1995 en la Asamblea General de la Alianza Cooperativa Internacional.

< Des d'aquest paradigma conceptual, existeix una gran varietat de formes organitzatives i empreses que, al seu torn, adopten múltiples estatuts jurídics, com cooperatives, associacions, mutualitats i fundacions.

< Cada forma organitzativa fa una lectura pròpia de la lògica general de l'economia social. Així, des de les primeres dècades del segle XIX, les cooperatives han adoptat unes normes de funcionament conegudes com els Principis Cooperatius, que foren revisats per última vegada en 1995 en l'Assemblea General de l'Aliança Cooperativa Internacional.

Los Principios Cooperativos

Els Principis Cooperatius

Año Internacional de las Cooperativas

Las cooperativas construyen un mundo mejor

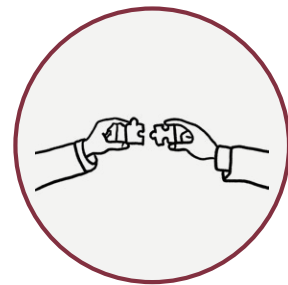
Gestión democrática por parte de los socios

Gestió democràtica per part dels socis

Participación económica de los socios

Participació econòmica dels socis

Adhesión voluntaria y abierta

Adhesió voluntària i oberta

Autonomía e
independencia

Autonomia i
independència

Educación, formación
e información

Educació, formació
i informació

Cooperación entre
cooperativas

Cooperació entre
cooperatives

Interés por la
comunidad

Interés per la
comunitat

Aprobados por la Alianza
Cooperativa Internacional (1995).

2025 es el Año Internacional de las Cooperativas,
celebrando su 30º aniversario.

Aprovats per l'Aliança
Cooperativa Internacional (1995).

2025 és l'Any Internacional de les Cooperatives,
en celebració del seu 30è aniversari.

< Las fundaciones y las asociaciones, siendo modelos próximos, se diferencian en el modo de distribución de sus beneficios, en el sentido de que, a diferencia de las cooperativas, no pueden distribuirlos entre sus miembros y las personas que controlan la entidad.

< El carácter social y privado de las entidades de economía social las sitúa en un espacio económico y de toma de decisiones distinto de los otros dos grandes espacios sistémicos, a saber, el del sector público y el de las empresas privadas basadas en la lógica del capital.

< Les fundacions i les associacions, sent models pròxims, es diferencien en la manera de distribució dels seus beneficis, en el sentit que, a diferència de les cooperatives, no poden distribuir-los entre els seus membres ni entre les persones que controlen l'entitat.

< El caràcter social i privat de les entitats de l'economia social les situa en un espai econòmic i de presa de decisions diferent dels altres dos grans espais sistèmics, és a dir, el del sector públic i el de les empreses privades basades en la lògica del capital.

Diferentes pero iguales ¿qué entendemos por economía social?

La siguiente tabla presenta una comparativa entre el modelo de la Economía Social y el modelo de la empresa privada capitalista atendiendo a tres criterios: el modo de decisión, el modo de distribución de los beneficios y excedentes y los objetivos de la entidad. Se constata que las empresas privadas de carácter capitalista están basadas en el factor capital.

La taula següent presenta una comparativa entre el model de l'economia social i el model de l'empresa privada capitalista atenent tres criteris: la via de decisió, la manera de distribució dels beneficis i excedents i els objectius de l'entitat. Es constata que les empreses privades de caràcter capitalista estan basades en el factor capital.

Comparación entre el modelo de la economía social y el de la empresa privada capitalista

Criterios del modelo	Economía Social	Empresa privada capitalista
¿Cómo se decide?	Democráticamente: 1 voz = 1 voto	En función del capital aportado
¿Cómo se distribuyen los beneficios y excedentes?	Primando las personas y el factor trabajo sobre el capital	En función del capital aportado
¿Cuáles son los objetivos de la empresa?	Dar servicio a los socios y a la colectividad.	Maximizar beneficios

El concepto y los principios del modelo de la Economía Social aparece en todos los textos de la normativa sobre economía aprobada en los últimos veinte años en el mundo.

Comparació entre el model de l'economia social i el de l'empresa privada capitalista

Criteria del model	Economía Social	Empresa privada capitalista
Com es decideix?	Democràticament: 1 persona = 1 vot	En funció del capital aportat
Com es distribueixen els beneficis i excedents?	S'hi prioritzen les persones i el factor treball per damunt del capital	En funció del capital aportat
Quins són els objectius de l'empresa?	Donar servei als socis i a la col·lectivitat	Maximitzar beneficis

El concepte i els principis del model de l'economia social apareixen en tots els textos de la normativa sobre economia aprovats en els últims vint anys arreu del món.

La economía social en la primera ley europea de economía social

L'economia social en la primera llei europea d'economia social

< España fue el primer país de Europa y uno de los primeros países del mundo en contar con una ley de economía social. Esta Ley fue aprobada en el año 2011 por unanimidad de todos los grupos parlamentarios de Las Cortes. En su texto, en concreto en sus artículos 2 y 4, se recoge nítidamente el concepto y principios de la economía social así como las formas jurídicas que la integra.

< Espanya va ser el primer país d'Europa —i un dels primers del món— a disposar d'una llei d'economia social. Aquesta llei va ser aprovada l'any 2011 per unanimitat de tots els grups parlamentaris de les Corts Generals. En el seu text, concretament en els articles 2 i 4, es recullen de manera nítida el concepte i els principis de l'economia social, així com les formes jurídiques que la integren.

Art.2 y Art.4 de la Ley 5/2011, de 29 de marzo, de Economía Social

Artículo 2. Concepto y denominación. Se denomina economía social al conjunto de las actividades económicas y empresariales, que en el ámbito privado llevan a cabo aquellas entidades que, de conformidad con los principios recogidos en el artículo 4, persiguen bien el interés colectivo de sus integrantes, bien el interés general económico o social, o ambos.

Artículo 4. Principios orientadores. Las entidades de la economía social actúan en base a los siguientes principios orientadores: a) Primacía de las personas y del fin social sobre el capital, que se concreta en gestión autónoma y transparente, democrática y participativa, que lleva a priorizar la toma de decisiones más en función de las personas y sus aportaciones de trabajo y servicios prestados a la entidad o en función del fin social, que en relación a sus aportaciones al capital social. b) Aplicación de los resultados obtenidos de la actividad económica principalmente en función del trabajo aportado y servicio o actividad realizada por las socias y socios o por sus miembros y, en su caso, al fin social objeto de la entidad. c) Promoción de la solidaridad interna y con la sociedad que favorezca el compromiso con el desarrollo local, la igualdad de oportunidades entre hombres y mujeres, la cohesión social, la inserción de personas en riesgo de exclusión social, la generación de empleo estable y de calidad, la conciliación de la vida personal, familiar y laboral y la sostenibilidad. d) Independencia respecto a los poderes públicos.

Artículo 5. Entidades de la economía social. 1. Forman parte de la economía social las cooperativas, las mutualidades, las fundaciones y las asociaciones que lleven a cabo actividad económica, las sociedades laborales, las empresas de inserción, los centros especiales de empleo, las cofradías de pescadores, las sociedades agrarias de transformación y las entidades singulares creadas por normas específicas que se rijan por los principios establecidos en el artículo anterior.

Ley 5/2011, de 29 de marzo, de Economía Social

Art. 2 i art. 4 de la Llei 5/2011, de 29 de març, d'economia social

Article 2. Concepte i denominació. Es denomina economia social el conjunt de les activitats econòmiques i empresarials que en l'àmbit privat porten a terme les entitats que, de conformitat amb els principis recollits a l'article 4, persegueixen sigui l'interès col·lectiu dels seus integrants, sigui l'interès general econòmic o social, o tots dos.

Article 4. Principis orientadors. Les entitats de l'economia social actuen sobre la base dels principis orientadors següents: a) Primacia de les persones i del fi social sobre el capital, que es concreta en gestió autònoma i transparent, democràtica i participativa, que porta a prioritzar la presa de decisions més en funció de les persones i les seves aportacions de treball i serveis prestats a l'entitat o en funció del fi social, que en relació amb les seves aportacions al capital social. b) Aplicació dels resultats obtinguts de l'activitat econòmica principalment en funció del treball aportat i servei o activitat realitzada per les sòcies i socis o pels seus membres i, si escau, al fi social objecte de l'entitat. c) Promoció de la solidaritat interna i amb la societat que afavoreixi el compromís amb el desenvolupament local, la igualtat d'oportunitats entre

homes i dones, la cohesió social, la inserció de persones en risc d'exclusió social, la generació de feina estable i de qualitat, la conciliació de la vida personal, familiar i laboral i la sostenibilitat.
d) Independència respecte als poders públics.

Article 5. Entitats de l'economia social. Formen part de l'economia social les cooperatives, les mutualitats, les fundacions i les associacions que portin a terme activitat econòmica, les societats laborals, les empreses d'inserció, els centres especials d'ocupació, les confraries de pescadors, les societats agràries de transformació i les entitats singulars creades per normes específiques que es regeixin pels principis que estableix l'article anterior.

Llei 5/2011, de 29 de març, d'economia social

UNA REALIDAD SOCIOECONÓMICA AMPLIAMENTE PRESENTE EN TODA EUROPA

UNA REALITAT SOCIOECONÒMICA
AMPLIAMENT PRESENT EN TOTA EUROPA

El Comité Económico y Social Europeo, el Comité de las Regiones, la Comisión Europea y el Consejo de la Unión Europea han reconocido e institucionalizado el concepto de economía social, han reconocido la utilidad social que genera en diversos ámbitos y han adoptado múltiples iniciativas de política pública para promoverla, entre ellas la de incentivar que los gobiernos de los 27 Estados miembros reproduzcan este reconocimiento y apoyo. Es destacable la Recomendación aprobada en noviembre de 2023 por los 27 Estados miembros del Consejo de la Unión.

El Comitè Econòmic i Social Europeu, el Comitè de les Regions, la Comissió Europea i el Consell de la Unió Europea han reconegut i institucionalitzat el concepte d'economia social, han reconegut la utilitat social que genera en diversos àmbits i han adoptat múltiples iniciatives de política pública per a promoure-la, entre les quals incentivar que els governs dels 27 estats membres reproduïsquen aquest reconeixement i suport. És destacable la Recomanació aprovada en novembre de 2023 pels 27 estats membres del Consell de la Unió.

Recomendación del Consejo de la UE, de 27 de noviembre de 2023, sobre el desarrollo de condiciones marco para la economía social

“La economía social, también conocida en algunos Estados miembros como «economía solidaria» o «economía social y solidaria», abarca una amplia gama de entidades con diferentes modelos empresariales y organizativos que priorizan los fines sociales, incluidos los objetivos sociales y medioambientales, frente al beneficio. Las entidades de la economía social y su definición pueden variar ligeramente entre Estados miembros y pueden adoptar diversas formas jurídicas y estatutos, como cooperativas, mutualidades, asociaciones, fundaciones y empresas sociales.

Comparten los principios comunes de reinvertir todos o la mayor parte de sus beneficios para conseguir sus fines sociales o medioambientales y practicar una gobernanza democrática o participativa. La forma específica de gobernanza y gestión adoptada por las entidades de la economía social varía en función de su naturaleza, escala y contexto operativo. Así pues, el principio de gobernanza democrática o participativa adopta distintas formas, desde la participación directa de los miembros en los procesos de gobernanza hasta la participación representativa de los miembros o socios en funciones de gobernanza y gestión independientes. Por ejemplo, en las cooperativas, las mutualidades y las asociaciones, este principio suele adoptar la forma de «una persona, un voto».”

Recomanació del Consell de la UE, de 27 de novembre de 2023, sobre el desenvolupament de condicions marc per a l'economia social

“L'economia social, també coneguda en alguns estats membres com a «economia solidària» o «economia social i solidària», abasta una àmplia gamma d'entitats amb diferents models empresarials i organitzatius que prioritzen les finalitats socials —incloent-hi els objectius socials i mediambientals— per damunt del benefici. Les entitats de l'economia social i la seua definició

poden variar lleugerament entre estats membres i poden adoptar diverses formes jurídiques i estatuts, com ara cooperatives, mutualitats, associacions, fundacions i empreses socials.

Comparteixen els principis comuns de reinvertir tots o la major part dels seus beneficis per aconseguir les seues finalitats socials o mediambientals, així com la pràctica d'una governança democràtica o participativa. La forma específica de governança i gestió adoptada per les entitats de l'economia social varia en funció de la seua naturalesa, escala i context operatiu. Així, el principi de governança democràtica o participativa adopta diferents formes, que van des de la participació directa dels membres en els processos de governança fins a la participació representativa dels socis o membres en funcions de governança i gestió independents. Per exemple, en les cooperatives, les mutualitats i les associacions, aquest principi sol adoptar la forma d'«una persona, un vot».

La economía social representa en Europa en el año 2021:

La economía social representa en Europa en l'any 2021:

- < Más de **11,5 millones** de empleados en Europa, el 6,3% de la población ocupada.
- < Más de **55 millones** de voluntarios
- < Más de **95 millones** miembros de cooperativas
- < Más de **135 millones** miembros de asociaciones
- < Más de **4,3 millones** de entidades y empresas

Fuente: Comisión Europea - CIRIEC - EURICSE (2024)

-
- < Més de **11,5 milions** de persones empleades en Europa, el 6,3 % de la població ocupada,
  - < Més de **55 milions** de voluntaris
  - < Més de **95 milions** de membres de cooperatives
  - < Més de **135 milions** de membres d'associacions
  - < Més de **4,3 milions** d'entitats i empreses

Font: Comissió Europea - CIRIEC - EURICSE (2024)

Una realidad socioeconómica ampliamente presente en toda Europa

País	Número de entidades Nombre d'entitats	Personas empleadas Persones ocupades	Facturación (mill. €) Facturació (mill. €)
Austria / Àustria	136.963	86.827	13.852,3
Bélgica / Bèlgica	17.396	592.279	n/a
Bulgaria / Bulgària	8.609	33.812	n/a
Croacia / Croàcia	26.972	22.946	1.426,5
Chipre / Xipre	1.526	4.044	182,8
República Checa / República Txeca	113.737	112.369	3.138,9
Dinamarca	132.078	179.598	n/a
Estonia / Estònia	44.552	65.721	280,7
Finlandia / Finlàndia	21.492	174.262	44.079,5
Francia / França	1.530.540	2.590.960	487.700
Alemania / Alemanya	650.057	3.426.585	77.040,8
Grecia / Grècia	27.762	96.500	3.539,7
Hungria	60.644	163.727	9.097,1
Irlanda	13.038	43.520	8.773,9
Italia / Itàlia	406.709	1.534.828	128.931,1
Letonia / Letònia	26.270	29.619	11,8
Lituania / Lituània	7.474	68.573	1.051,6
Luxemburgo / Luxemburg	2.179	21.221	1.899,9
Malta	2.859	n/a	125,2
Países Bajos / Països Baixos	45.010	n/a	n/a
Polonia / Polònia	97.468	250.400	8.736,1
Portugal	73.574	240.382	10.103,3

Rumania / Romania	128.176	101.951	1.244,7
Eslovàquia / Eslovàquia	57.012	69.700	2.703
Eslovènia / Eslovènia	26.978	14.686	1.732,3
Espanya / Espanya	406.821	1.389.937	107.245,5
Suecia / Suècia	264.457	196.863	n/a
EU-27*	4.330.326	11.511.283	912.869,7

Fuente: Informe EURICSE-CIRIEC para la Comisión Europea sobre la Economía Social en la Unión Europea (2024), disponible en:

Font: Informe EURICSE-CIRIEC per a la Comissió Europea sobre l'Economia Social a la Unió Europea (2024), disponible en: https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/useful-resources/studies-reports_en

La economía social está en todo el planeta

L'economia social està en tot el planeta

La economía social se encuentra presente en todos los países del mundo, adoptando formas adaptadas a los problemas y necesidades de cada realidad territorial, siendo predominantes las formas cooperativas y asociativas.

L'economia social es troba present en tots els països del món, adoptant formes adaptades als problemes i necessitats de cada realitat territorial, sent predominants les formes cooperatives i associatives.

< La Alianza Cooperativa Internacional estima que más del 12 % de la población mundial es socia cooperativista de alguna de los 3 millones de cooperativas activas en el planeta. Esto significa más de 1000 millones de personas socias.

< Las cooperativas dan empleo a aproximadamente 280 millones de personas, lo que representa cerca del 10 % del empleo mundial. Asimismo, las 300 mayores cooperativas

< L'Aliança Cooperativa Internacional estima que més del 12% de la població mundial és sòcia cooperativista d'alguna dels 3 milions de cooperatives actives en el planeta. Això significa més de 1000 milions de persones sòcies.

< Les cooperatives donen ocupació a aproximadament 280 milions de persones, la qual cosa representa prop del 10 % de l'ocupació mundial. Així mateix, les 300 majors coopera-

facturaron 2,4 billones de \$ en el año 2021. (Fuente: ACI y EURICSE).

< En la India, según la Unión Cooperativa Nacional India (NCUI), en el año 2018 854,355 cooperativas asociaban a 290 millones de personas y daban empleo directo al 13.3% de la población ocupada del país ya más poblado del mundo.

< Desde la pasada década, numerosos gobiernos nacionales e instituciones internacionales de todos los continentes, como ha sucedido en Europa, han reconocido e institucionalizado el concepto de economía social y han desplegado políticas de apoyo.

< Es especialmente significativa la Resolución sobre “Trabajo decente y economía social y solidaria”, aprobada el 10 de junio de 2022 por la Conferencia Internacional del Trabajo de la OIT, la cual reúne los representantes de los empleadores, de los trabajadores y de los gobiernos. Esta resolución marcaría el camino para otros organismos internacionales.

tives van facturar 2,4 bilions de \$ l'any 2021. (Font: ACI i EURICSE).

< A l'Índia, segons la Unió Cooperativa Nacional Índia (NCUI), l'any 2018 854,355 cooperatives associaven a 290 milions de persones i donaven ocupació directa al 13.3% de la població ocupada del país ja més poblat del món.

< Des de la passada dècada, nombrosos governs nacionals i institucions internacionals de tots els continents, com ha succeït a Europa, han reconegut i institucionalitzat el concepte d'economia social i han desplegat polítiques de suport.

< És especialment significativa la Resolució sobre “Treball decent i economia social i solidària”, aprovada el 10 de juny de 2022 per la Conferència Internacional del Treball de l'OIT, la qual reuneix els representants dels ocupadors, de les treballadores i treballadors i dels governs. Aquesta resolució marcaria el camí per a altres organismes internacionals.

La resolución “Promoción de la economía social y solidaria para el desarrollo sostenible” aprobada por la Asamblea General de la ONU el 18 de abril de 2023 es considerada la primera norma mundial de la economía social.

La resolució Promoció de l'economia social i solidària per al desenvolupament sostenible, aprovada per l'Assemblea General de l'ONU el 18 d'abril de 2023, és considerada la primera norma mundial de l'economia social.

Resolución aprobada por la Asamblea General de Naciones Unidas el 18 de abril de 2023

“La economía social y solidaria engloba a empresas, organizaciones y otras entidades que realizan actividades económicas, sociales y medioambientales de interés colectivo o general, que se basan en los principios de la cooperación voluntaria y la ayuda mutua, la gobernanza democrática o participativa, la autonomía y la independencia, y la primacía de las personas y el fin social sobre el capital en la distribución y el uso de los excedentes o los beneficios, así como de los activos, que las entidades de la economía social y solidaria aspiran a la viabilidad y la sostenibilidad a

largo plazo y a la transición de la economía informal a la economía formal, y operan en todos los sectores de la economía, que ponen en práctica un conjunto de valores que son intrínsecos a su funcionamiento y acordes con el cuidado de las personas y el planeta, la igualdad y la equidad, la interdependencia, la autogobernanza, la transparencia y la rendición de cuentas, y el logro del trabajo decente y de medios de vida dignos, y que, en función de las circunstancias nacionales, la economía social y solidaria comprende cooperativas, asociaciones, mutuales, fundaciones, empresas sociales, grupos de autoayuda y otras entidades que operan según sus valores y principios.”

Resolució aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 18 d'abril de 2023

“L'economia social i solidària engloba empreses, organitzacions i altres entitats que realitzen activitats econòmiques, socials i mediambientals d'interès col·lectiu o general, que es basen en els principis de la cooperació voluntària i l'ajuda mútua, la governança democràtica o participativa, l'autonomia i la independència, i la primacia de les persones i del fi social sobre el capital en la distribució i l'ús dels excedents o els beneficis, així com dels actius; que les entitats de l'economia social i solidària aspiren a la viabilitat i la sostenibilitat a llarg termini i a la transició de l'economia informal a l'economia formal; i operen en tots els sectors de l'economia; que posen en pràctica un conjunt de valors que són intrínsecs al seu funcionament i d'acord amb la cura de les persones i del planeta, la igualtat i l'equitat, la interdependència, l'autogovernança, la transparència i la rendició de comptes, i l'assoliment del treball decent i de mitjans de vida dignes; i que, en funció de les circumstàncies nacionals, l'economia social i solidària comprèn cooperatives, associacions, mutualitats, fundacions, empreses socials, grups d'autoajuda i altres entitats que operen segons els seus valors i principis.”

Naciones Unidas cuenta con una unidad especializada en el desarrollo de la economía social y solidaria: la *Inter-Agency task force on social and solidarity economy*. Creada en el año 2013, integra diversos tipos de organizaciones y países, como distintas organizaciones del sistema de Naciones Unidas y como observadores a la ACI, CIRIEC, Global Social Economy Forum, Social Economy Europe, entre otros.

Les Nacions Unides disposen d'una unitat especialitzada en el desenvolupament de l'economia social i solidària: la *Inter-Agency Task Force on Social and Solidarity Economy*. Creada l'any 2013, integra diversos tipus d'organitzacions i països, així com diferents organismes del sistema de les Nacions Unides i, com a observadors, l'ACI, CIRIEC, Global Social Economy Forum, Social Economy Europe, entre altres.

€0.90/kg

€2.60/kg

€1.60/kg

€2.80/kg

€2.80/kg

€2.00/kg

CONSUMIDORES

ORGANIZADOS

CONSUMIDORS ORGANITZATS

Otra forma de consumir es posible... y existe: la cooperativa. En el ámbito del consumo, uno de los problemas más acuciantes a los que históricamente se han enfrentado los ciudadanos es el coste de la cesta de la compra.

Una altra forma de consumir és possible... i existeix: la cooperativa. En l'àmbit del consum, un dels problemes més urgents als quals històricament s'han enfrontat els ciutadans és el cost del cistell de consum.

< Con el tiempo, la creciente concentración del mercado en manos de unas pocas grandes cadenas de distribución ha limitado la diversidad de opciones limitando la competencia y ha dificultado el acceso a productos asequibles, especialmente para las personas con menos recursos.

< La compra en común ha sido una opción para abaratar el coste del consumo.

< Junto a lo anterior, ha crecido la conciencia social que reclama prácticas más sostenibles que prioricen la proximidad, la confianza, alimentos saludables, el comercio justo y el apoyo a los productores locales. Han aparecido grupos de consumidores más conscientes que desean un modelo de consumo diferente. Existe una creciente aceptación de conceptos como el consumo responsable y el kilómetro cero, los cuales reflejan esta aspiración de avanzar hacia un consumo más justo y respetuoso con el medio ambiente.

< En respuesta a estos problemas y nuevas demandas, a lo largo de la historia han surgido múltiples respuestas colectivas impulsadas por ciudadanos organizados: las cooperativas de consumo y las asociaciones de consumidores.

< Una de las primeras cooperativas de consumo fue la Cooperativa de Rochdale, en el Reino Unido, creada en 1844 y reconocida mundialmente como una de las pioneras del cooperativismo. Este modelo de cooperativa se extendió desde Inglaterra al resto del continente europeo y con la emigración del siglo XIX, a otros países del mundo. En esta misma senda, en los años sesenta y setenta, en España surgieron cooperativas de gran éxito como Eroski y Consum.

< Más recientemente, en el contexto de la nueva conciencia ciudadana más sensible al consumo responsable y saludable, han surgido nuevas iniciativas de economía social impulsadas por grupos de consumidores promoviendo el acceso a alimentos de calidad y sostenibles a precios justos, al tiempo que fortalecen la economía local.

< Amb el temps, la creixent concentració del mercat en mans d'unes poques grans cadenes de distribució ha limitat la diversitat d'opcions, ha reduït la competència i ha dificultat l'accés a productes assequibles, especialment per a les persones amb menys recursos.

< La compra en comú ha sigut una opció per a abaratir el cost del consum.

< Paral·lelament, ha crescut la consciència social que reclama pràctiques més sostenibles que prioritzem la proximitat, la confiança, els aliments saludables, el comerç just i el suport als productors locals. Han aparegut grups de consumidors més conscients que desitgen un model de consum diferent. Hi ha una acceptació creixent de conceptes com el consum responsable i el quilòmetre zero, que reflecteixen l'aspiració d'avançar cap a un consum més just i respectuós amb el medi ambient.

< En resposta a aquests problemes i noves demandes, al llarg de la història han sorgit múltiples respostes col·lectives impulsades per ciutadans organitzats: les cooperatives de consum i les associacions de consumidors.

< Una de les primeres cooperatives de consum va ser la cooperativa de Rochdale, al Regne Unit, creada en 1844 i reconeguda mundialment com una de les pioneres del cooperativisme. Aquest model de cooperativa es va estendre des d'Anglaterra a la resta del continent europeu i, amb l'emigració del segle XIX, a altres països del món. En aquesta mateixa línia, en els anys seixanta i setanta, a Espanya sorgiren cooperatives d'enorme èxit com Eroski i Consum.

< Més recentment, en el context de la nova consciència ciutadana més sensible al consum responsable i saludable, han aparegut noves iniciatives d'economia social impulsades per grups de consumidors que promouen l'accés a aliments de qualitat i sostenibles a preus justos, alhora que reforcen l'economia local.

< Ejemplos como la cooperativa Food Coop de Nueva York, Som Alimentació en Valencia y La Osa en Madrid ilustran este movimiento en auge.

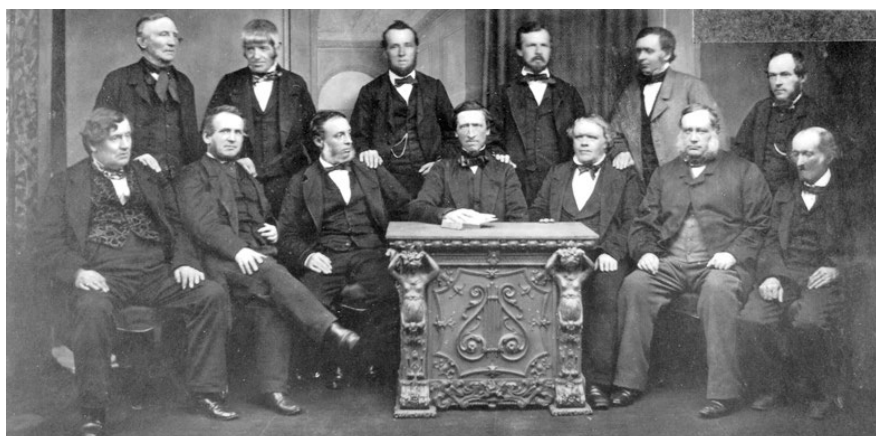
Son proyectos en los que las personas no son solo consumidoras, sino también gestionan, con poder de decisión y compromiso. Así, la economía social se convierte en una herramienta concreta para transformar el consumo cotidiano.

< Exemples com la cooperativa Food Coop de Nova York, Som Alimentació a València i La Osa a Madrid il·lustren aquest moviment en auge.

Són projectes en els quals les persones no són només consumidors, sinó que també gestionen, amb poder de decisió i compromís. Així, l'economia social es converteix en una eina concreta per a transformar el consum quotidià.

Los fundadores de la cooperativa de consumo de Rochdale en 1844: los *Equitables pioneros de Rochdale*.

Els fundadors de la cooperativa de consum de Rochdale en 1844: els *Equitables pioners de Rochdale*

La cooperativa de consumo valenciana Consum. En 1975 un grupo de 600 socios impulsa la creación de la cooperativa valenciana Consum abriendo en Alaquás su primera tienda.

Hoy es una de las empresas más grandes de la región y una de las cadenas más importantes de España.

La cooperativa de consum valenciana Consum. En 1975 un grup de 600 socis impulsa la creació de la cooperativa valenciana Consum, que va obrir a Alaquàs la seua primera botiga.

Avui és una de les empreses més grans de la regió i una de les cadenes més importants d'Espanya.

Energía en manos de las personas, no de los oligopolios

Energia en mans de les persones, no dels oligopolis

< La energía es una necesidad básica. La falta de acceso a la electricidad y el coste elevado de la factura de la luz han sido históricamente problemas de primera magnitud. El problema energético afecta especialmente a ciertos hogares y territorios generando pobreza y exclusión energéticas.

< Desde las primeras décadas del siglo XX la sociedad civil se ha organizado creando cooperativas eléctricas para satisfacer este tipo de demandas.

< L'energia és una necessitat bàsica. La falta d'accés a l'electricitat i el cost elevat de la factura de la llum han sigut històricament problemes de primera magnitud. El problema energètic afecta especialment algunes llars i territoris, i genera pobresa i exclusió energètiques.

< Des de les primeres dècades del segle XX, la societat civil s'ha organitzat creant cooperatives elèctriques per a satisfer aquest tipus de demandes.

< En años más recientes problemas como la fuerte dependencia de los combustibles fósiles en un contexto de cambio climático, el riesgo de cortes de suministro eléctrico y la fuerte concentración del mercado en manos de unos pocos oligopolios energéticos han agravado la situación.

< En este contexto ha emergido una nueva conciencia ciudadana, alineada en una transición energética justa, la cual entiende que no sólo se debe de sustituir los combustibles fósiles por energías renovables, sino también democratizar la producción y el acceso a la energía, reducir su coste, garantizar la soberanía energética y no dejando nadie atrás.

< Tanto en la primera ola de necesidades de acceso que afectó a grupos específicos como en esta segunda ola, más sistémica, los ciudadanos organizados han promovido la creación de cooperativas eléctricas y comunidades energéticas que promueven modelos descentralizados y sostenibles de producción y consumo. Son nuevas formas de respuestas innovadoras y participativas de la economía social que permiten a sus miembros participar en la toma de decisiones, compartir los beneficios y consumir energía renovable a precios asequibles.

Cooperativas eléctricas

Cooperatives elèctriques

< Durante la década de 1920 surgieron en España numerosas cooperativas eléctricas, impulsadas por la necesidad de suministrar electricidad en zonas donde las grandes compañías no operaban por no considerarlo rentable. Fue el caso de la Cooperativa Eléctrica de Chera, fundada en 1928. La ubicación montañosa y poco accesible de este municipio le excluía de los planes de las grandes distribuidoras, las cuales consideraban demasiado elevada la inversión y escasos los beneficios para suministrar electricidad.

< En anys més recents, problemes com la forta dependència dels combustibles fòssils en un context de canvi climàtic, el risc de talls en el subministrament elèctric i la forta concentració del mercat en mans d'uns pocs oligopolis energètics han agreujat la situació.

< En aquest context ha emergit una nova consciència ciutadana, alineada amb una transició energètica justa, que entén que no sols s'han de substituir els combustibles fòssils per energies renovables, sinó també democratitzar la producció i l'accés a l'energia, reduir-ne el cost, garantir la sobirania energètica i no deixar de banda ningú.

< Tant en la primera ona de necessitats d'accés que afectà grups específics com en aquesta segona ona, més sistèmica, els ciutadans organitzats han promogut la creació de cooperatives elèctriques i comunitats energètiques que impulsen models descentralitzats i sostenibles de producció i consum. Són noves formes de resposta innovadores i participatives de l'economia social que permeten als seus membres participar en la presa de decisions, compartir els beneficis i consumir energia renovable a preus assequibles.

< Durant la dècada de 1920 sorgiren a Espanya nombroses cooperatives elèctriques, impulsades per la necessitat de subministrar electricitat en zones on les grans companyies no operaven perquè no ho consideraven rendible. Va ser el cas de la Cooperativa Elèctrica de Xera, fundada en 1928. L'orografia muntanyosa i poc accessible d'aquest municipi l'excloïa dels plans de les grans distribuïdors, les quals consideraven massa elevada la inversió i escassos els beneficis per a subministrar electricitat.

< Ante ese problema, los vecinos se unieron creando una sociedad para dar fin a esta exclusión energética. Sin embargo, muchas de estas entidades desaparecieron en la década de 1940, como consecuencia de cambios normativos y de un proceso de concentración del sector energético.

< Actualmente operan 21 cooperativas eléctricas en España, de las cuales 16 en la Comunitat Valenciana.

Comunidades energéticas

Comunitats energètiques

< Desde la pasada década, en el contexto de esta segunda ola, cooperativas históricas, no solo eléctricas sino también rurales, como Viver, Coarval e Intercoop, han promovido la creación de comunidades energéticas autosuficientes en el marco de la nueva normativa en la materia. Cooperativas como Enercoop, Aeioluz, Sapiens y Som Energia han promovido la creación de comunidades energéticas autogestionadas en la Comunitat Valenciana, involucrando a los residentes locales y demostrando que es posible desarrollar alternativas reales a los oligopolios. La Comunitat energètica d'Albalat dels Sorells, impulsada por Sapientia Cooperativa, ha implicado al barrio en la instalación de paneles solares compartidos en edificios municipales. La centenaria cooperativa eléctrica Enercoop ha desarrollado una comunidad de energía solar en Crevillent.

< La cooperativa eléctrica San Francisco de Asís de Crevillent, actualmente Enercoop, fue fundada en 1925

< Davant d'aquest problema, els veïns es van unir per crear una societat per a posar fi a aquesta exclusió energètica. Ara bé, moltes d'aquestes entitats desaparegueren en la dècada de 1940, com a conseqüència de canvis normatius i d'un procés de concentració del sector energètic.

< Actualment operen 21 cooperatives elèctriques a Espanya, de les quals 16 a la Comunitat Valenciana.

< Des de la passada dècada, en el context d'aquesta segona ona, cooperatives històriques, no sols elèctriques sinó també rurals, com Viver, Coarval i Intercoop, han promogut la creació de comunitats energètiques autosuficients en el marc de la nova normativa en la matèria. Cooperatives com Enercoop, Aeioluz, Sapiensa i Som Energia han impulsat comunitats energètiques autogestionades a la Comunitat Valenciana implicant els residents locals i demostrant que és possible desenvolupar alternatives reals als oligopolis. La Comunitat Energètica d'Albalat dels Sorells, impulsada per Sapientia Cooperativa, ha implicat el barri en la instal·lació de panells solars compartits en edificis municipals. La centenària cooperativa elèctrica Enercoop ha desenvolupat una comunitat d'energia solar a Crevillent.

< La cooperativa elèctrica San Francisco de Asís de Crevillent, actualment Enercoop, va ser fundada en 1925.

EDUCAR CON VALORES PARA CAMBIAR LAS PERSONAS Y EL MUNDO

EDUCAR AMB VALORS PER
A CANVIAR LES PERSONES I EL MÓN

La exclusión educativa, generadora de analfabetismo, especialmente en áreas rurales y entre las mujeres, el acceso restringido a la formación técnica y universitaria, limitado a ciertos grupos y excluyendo a las clases populares y minorías, así como la falta de infraestructuras —escuelas, material didáctico adecuado y profesorado cualificado— han sido problemas recurrentes del ámbito educativo a lo largo de la historia.

L'exclusió educativa, generadora d'analfabetisme, especialment en àrees rurals i entre les dones; l'accés restringit a la formació tècnica i universitària, limitat a certs grups i excloent les classes populars i les minories, com també la falta d'infraestructures —escoles, material didàctic adequat i professorat qualificat— han sigut problemes recurrents de l'àmbit educatiu al llarg de la història.

< En los últimos años, estos problemas se han agravado con fenómenos como el proceso de digitalización, la realidad aumentada y la inteligencia artificial, pues han creado nuevas desigualdades marcadas por desigual acceso a los dispositivos, la conectividad y las competencias tecnológicas, creando brechas digitales, y, a la vez, han revolucionado profundamente el modelo educativo. Otra problemática que se ha extendido es la de la crisis de valores cívicos.

< En este contexto ha emergido una creciente conciencia ciudadana que exige repensar el modelo educativo imperante. Proyectos educativos basados en valores cívicos y en la convicción de que las creencias y los conocimientos pueden cambiar el mundo; proyectos educativos que afirman las identidades culturales y lingüísticas; proyectos educativos en los que las escuelas se consideran espacios de participación activa y en los que el aprendizaje es a lo largo de toda la vida, no limitándose a los niños y los jóvenes, son proyectos guiados por esta nueva conciencia ciudadana. En estos proyectos se abordan también las distopías digitales al tiempo que se promueve la adquisición de nuevas competencias vinculadas a la sociedad del conocimiento.

< En els últims anys, aquests problemes s'han agreujat amb fenòmens com el procés de digitalització, la realitat augmentada i la intel·ligència artificial, ja que han creat noves desigualtats marcades per un accés desigual als dispositius, a la connectivitat i a les competències tecnològiques, fets que han generat bretxes digitals i, al mateix temps, han revolucionat profundament el model educatiu. Una altra problemàtica que s'ha estès és la crisi dels valors cívics.

< En aquest context ha emergit una consciència ciutadana creixent que exigeix repensar el model educatiu imperant. Projectes educatius basats en valors cívics i en la convicció que les creences i els coneixements poden canviar el món; projectes educatius que afirmen les identitats culturals i lingüístiques; projectes educatius en què les escoles es consideren espais de participació activa i en què l'aprenentatge es du a terme al llarg de tota la vida, no limitant-se als xiquets i els joves, són projectes guiats per aquesta nova consciència ciutadana. En aquests projectes també s'aborden les distopies digitals alhora que es promou l'adquisició de noves competències vinculades a la societat del coneixement.

Ante estas demandas, la ciudadanía organizada ha activado respuestas colectivas adaptadas a cada problemática, muchas de ellas experimentales, que combinan la innovación pedagógica y la participación comunitaria.

Davant d'aquestes demandes, la ciutadania organitzada ha activat respostes col·lectives adaptades a cada problemàtica, moltes de les quals experimentals, que combinen la innovació pedagògica i la participació comunitària.

“

“La educación es el arma más poderosa para cambiar el mundo”

“L'educació es l'arma més poderosa per a canviar el món”

Nelson Mandela

”

"La educación, entendiendo por tal el complejo de ideas y concepciones que adopta un hombre, es la clave del desarrollo y desenvolvimiento de un pueblo."

“L'educació, entenent per això el conjunt d'idees i concepcions que adopta una persona, és la clau del desenvolupament i el desenvolupament d'un poble.”

José María Arimendiarrieta

“Las cooperativas ofrecen educación y capacitación a sus miembros, representantes electos, administradores y empleados de manera que puedan contribuir de manera efectiva al desarrollo de sus cooperativas. Ofrecen información al público en general, particularmente a los jóvenes y a los líderes de opinión, acerca de la naturaleza y los beneficios de la cooperación.”

“Les cooperatives ofereixen educació i capacitació als seus membres, representants elegits, administradors i empleats de manera que puguin contribuir de manera efectiva al desenvolupament de les seues cooperatives. Ofereixen informació al públic en general, particularment als joves i als líders d'opinió, sobre la naturalesa i els beneficis de la cooperació.”

*Quinto Principio Cooperativo, Alianza Cooperativa Internacional
Cinquè Principi Cooperatiu, Aliança Cooperativa Internacional*

Cooperativas de enseñanza

Cooperatives d'ensenyament

< Las primeras cooperativas de enseñanza tenían por objeto alfabetizar y adquirir conocimientos técnicos, como en el caso de la Escuela Profesional en Mondragón. Esta Escuela fue creada en la posguerra por las familias del pueblo para dar formación profesional a sus hijos. Fue el embrión de Mondragón Unibertsitate, la única universidad cooperativa existente hoy en España, y del Grupo de cooperativas de Mondragón. Su inspirador fue el Padre Arizmendiarieta.

< Les primeres cooperatives d'ensenyament tenien per objecte alfabetitzar i adquirir coneixements tècnics, com en el cas de l'Escola Professional de Mondragón. Aquesta escola va ser creada en la postguerra per les famílies del poble per donar formació professional als seus fills. Va ser l'embrió de Mondragon Unibertsitate, l'única universitat cooperativa existent avui a Espanya, i del Grup de cooperatives de Mondragón. El seu inspirador va ser el pare Arizmendiarieta.

Película: Arizmendiarieta, el hombre cooperativo (en prime video)

Pel·lícula: Arizmendiarieta, el hombre cooperativo (en Prime Video)

< Han surgido cooperativas mixtas de enseñanza, en las que profesores, familias y, en ocasiones, alumnado gobiernan conjuntamente la entidad, como en el caso de La Nostra Escola Comarcal, una cooperativa mixta de profesores y familias con más de 50 años de actividad.

< Han sorgit cooperatives mixtes d'ensenyament, en les quals professors, famílies i, a vegades, alumnat governen conjuntament l'entitat, com en el cas de La Nostra Escola Comarcal, una cooperativa mixta de professors i famílies amb més de 50 anys d'activitat.

< En otras ocasiones se ha creado una cooperativa, como Abacus, para proporcionar materiales educativos y culturales adaptados a un segmento específico de la demanda. En otros casos, la cooperativa es el instrumento de aprendizaje en la práctica, en la educación primaria y secundaria, como en el caso de las cooperativas escolares. No menos importante, estas cooperativas educativas responden a la propia lógica de la problemática laboral de los docentes para temer un empleo.

< En altres ocasions s'ha creat una cooperativa, com Abacus, per proporcionar materials educatius i culturals adaptats a un segment específic de la demanda. En altres casos, la cooperativa és l'instrument d'aprenentatge en la pràctica, a l'educació primària i secundària, com en el cas de les cooperatives escolars. No menys important, aquestes cooperatives educatives responen a la pròpia lògica de la problemàtica laboral dels docents per a tenir ocupació.

< El cooperativismo de enseñanza es uno de los sectores del cooperativismo de trabajo asociado más dinámico y con mayor empleo en España. Cuenta con grandes grupos educativos como Gredos San Diego en Madrid y Martí Sorolla, Gençana y El Drac en Valencia.

< Florida Grup Educatiu es un grupo emblemático del cooperativismo de enseñanza. Basado en la fórmula del cooperativismo de trabajo asociado, desarrolla educación cooperativa y transformadora a todos los niveles desde los años setenta.

< El cooperativisme d'ensenyament és un dels sectors del cooperativisme de treball associat més dinàmic i amb més ocupació a Espanya. Disposen de grans grups educatius, com Gredos San Diego a Madrid i Martí Sorolla, Gençana i El Drac a València.

< Florida Grup Educatiu és un grup emblemàtic del cooperativisme d'ensenyament. Basat en la fórmula del cooperativisme de treball associat, desenvolupa educació cooperativa i transformadora a tots els nivells des dels anys setanta.

Estas cooperativas logran adaptar la oferta educativa a las necesidades del territorio y de grupos de personas, a la par que refuerzan la cohesión social y promueven la ciudadanía.

Aquestes cooperatives aconseguen adaptar l'oferta educativa a les necessitats del territori i dels grups de persones, alhora que reforcen la cohesió social i promouen la ciutadania.

PEL DRET
A UNA
LLAR

¡NADIE
EN EL NOGAR!

PISOS

DERECHO
A TECHO

NO
ECIO!

NO
NO

OTRA MANERA

DE HABITAR

ES POSIBLE

UNA ALTRA MANERA
D'HABITAR ÉS POSSIBLE

El acceso a la vivienda constituye una de las necesidades básicas de las personas. Su acceso ha sido históricamente un problema, principalmente para las clases sociales con menor poder adquisitivo. Actualmente es el segundo problema más importante en España (Centro de Investigaciones Sociológicas, Barómetro de julio de 2025).

L'accés a l'habitatge constitueix una de les necessitats bàsiques de les persones. El seu accés ha sigut històricament un problema, principalment per a les classes socials amb menor poder adquisitiu. Actualment és el segon problema més important a Espanya (Centre d'Investigacions Sociològiques, baròmetre de juliol de 2025).

< En muchas ciudades, la especulación inmobiliaria y la presión de la turistificación han agravado la situación, afectando especialmente a la población joven y limitando sus posibilidades de emancipación, aunque no es un problema exclusivo de este grupo.

< Más allá del acceso a la vivienda como bien material, existen enfoques que valoran la convivencia, la habitabilidad comunitaria y la promoción de una arquitectura inclusiva y accesible para todos. Estos enfoques, aunque no son nuevos, han cobrado renovado impulso ante el envejecimiento de la población, que plantea retos en torno a la autonomía de las personas mayores y su participación social, especialmente en entornos urbanos con precios elevados y viviendas poco adaptadas.

< Estos desafíos exigen transformar profundamente el modelo residencial. De ahí surgen propuestas como la convivencia o vivienda colaborativa para personas mayores, que combinan espacios privados con zonas comunes, promoviendo la convivencia, la cooperación y el apoyo mutuo. Esta visión de la vivienda, basada en precios asequibles y promoción de una arquitectura inclusiva y accesible para todos los ciudadanos entiende la vivienda como un derecho y un bien social, y no como un mero producto de mercado.

< En este ámbito, también, la economía social ha proporcionado históricamente respuestas. A través de la creatividad, ciudadanos organizados han promovido cooperativas de vivienda en diferentes formas. En algunos casos, los socios son a la vez promotores, propietarios y usuarios, lo que garantiza la estabilidad del hogar y evita la especulación. Las experiencias de convivencia intergeneracional o para personas mayores, promovidas por cooperativas, demuestran que es posible crear entornos residenciales que combinen accesibilidad, sostenibilidad y comunidad.

< En moltes ciutats, l'especulació immobiliària i la pressió de la turistificació han agreujat la situació, cosa que ha afectat especialment la població jove i n'ha limitat les possibilitats d'emancipació, encara que no és un problema exclusiu d'aquest grup.

< Més enllà de l'accés a l'habitatge com a bé material, hi ha enfocaments que valoren la convivència, l'habitabilitat comunitària i la promoció d'una arquitectura inclusiva i accessible per a tots. Aquests enfocaments, encara que no són nous, han pres un renovat impuls, atès l'envelliment de la població, que planteja reptes entorn de l'autonomia de les persones majors i la seua participació social, especialment en entorns urbans amb preus elevats i habitatges poc adaptats.

< Aquests desafiaments exigeixen transformar profundament el model residencial. D'ací sorgeixen propostes com el cohabitatge o habitatge col·laboratiu per a persones majors, que combinen espais privats amb zones comunes, i promouen la convivència, la cooperació i el suport mutu. Aquesta visió de l'habitatge, basada en preus asequibles i en la promoció d'una arquitectura inclusiva i accessible per a tota la ciutadania, entén l'habitatge com un dret i un bé social, i no com un simple producte de mercat.

< En aquest àmbit, també, l'economia social ha proporcionat històricament respostes. A través de la creativitat, els ciutadans organitzats han promogut cooperatives d'habitatge en diferents formes. En alguns casos, els socis són alhora promotors, propietaris i usuaris, cosa que garanteix l'estabilitat de la llar i evita l'especulació. Les experiències de cohabitatge intergeneracional o per a persones majors, promogudes per cooperatives, demostren que és possible crear entorns residencials que combinen accessibilitat, sostenibilitat i comunitat.

Proyectos como COVIPO, Sostre Cívico o experiencias de cohousing senior muestran que es posible promover viviendas accesibles, sostenibles y comunitarias, alejadas de la especulación inmobiliaria.

Projectes com COVIPO, Sostre Cívico o experiències de cohabitatge sènior mostren que és possible impulsar habitatges accessibles, sostenibles i comunitaris, allunyats de l'especulació immobiliària.

La cooperativa de viviendas populares de Alaquás

La cooperativa d'habitatges populars d'Alaquàs

< La Cooperativa de Viviendas Populares (COVIPO) nació a finales en la Transición para facilitar el acceso a la vivienda en la Comunidad Valenciana bajo fórmulas cooperativas. Llegó a promover más de 6.000 viviendas. Impulsó la creación de COINSER, cooperativa de servicios para la promoción y gestión de nuevas cooperativas a partir de la cual promovieron proyectos de cooperativas emblemáticas fuera del ámbito de las cooperativas de vivienda como la cooperativa de consumo Consum, la cooperativa de crédito Caixa Popular y las cooperativas educativas Florida y La Nostra Escola Comarcal. También impulsó la creación de la Federación de Cooperativas de Viviendas de la Comunidad Valenciana (FECovi).

< La Cooperativa de Viviendas Populares (COVIPO) va nàixer a finals de la Transició per facilitar l'accés a l'habitatge a la Comunitat Valenciana mitjançant fórmules cooperatives. Va arribar a promoure més de 6.000 habitatges. Va impulsar la creació de COINSER, cooperativa de serveis per a la promoció i la gestió de noves cooperatives, a partir de la qual van promoure projectes de cooperatives emblemàtiques més enllà de l'àmbit de les cooperatives d'habitatge, com la cooperativa de consum Consum, la cooperativa de crèdit Caixa Popular i les cooperatives educatives Florida i La Nostra Escola Comarcal. També va impulsar la creació de la Federació de Cooperatives d'Habitatge de la Comunitat Valenciana (FECovi).

< La política de viviendas sociales ha impulsado históricamente al cooperativismo de viviendas. Son los casos de las leyes de Casas Baratas de 1911 y 1921, las cuales impulsaron la creación de cooperativas de vivienda a precios asequibles para las clases populares. El partido socialista y el sindicato UGT activaron numerosas viviendas por toda España al calor de esta normativa, entre ellos, muchos barrios en Valencia, como el impulsado por el sindicato de la aguja en un barrio de las afueras de la ciudad.

< La política d'habitatges socials ha impulsat històricament el cooperativisme d'habitatge. Són els casos de les lleis de Cases Barates de 1911 i 1921, que van fomentar la creació de cooperatives d'habitatge a preus assequibles per a les classes populars. El partit socialista i el sindicat UGT van activar nombroses promocions d'habitatge per tota Espanya a l'empara d'aquesta normativa; entre aquestes, molts barris a València, com el promogut pel Sindicat de l'Agulla en un barri dels afores de la ciutat.

< El cooperativismo de viviendas también viajó a América para apoyar a los emigrantes europeos. El Hogar Obrero es un símbolo mundial de vivienda cooperativa. Fundado en 1905 en Buenos Aires, promovió el acceso a la vivienda para miles de personas, principalmente italianos y españoles que habían llegado a Argentina.

< El cooperativisme d'habitatge també va viatjar a Amèrica per donar suport als emigrants europeus. El Hogar Obrero és un símbol mundial de l'habitatge cooperatiu. Fundat en 1905 a Buenos Aires, va facilitar l'accés a l'habitatge a milers de persones, principalment italians i espanyols que havien arribat a l'Argentina.

Las experiencias de convivencia intergeneracional o para personas mayores, promovidas por cooperativas, demuestran que es posible crear entornos residenciales que combinan accesibilidad, sostenibilidad y comunidad.

Les experiències de cohabitatge intergeneracional o per a persones majors, promogudes per cooperatives, demostren que és possible crear entorns residencials que combinen accessibilitat, sostenibilitat i comunitat.

OFICINA DE EM

EMPRESAS

AUTOGESTIONADAS

POR LOS

TRABAJADORES

EMPRESAS AUTOGESTIONADES
PER ELS TREBALLADORS

A lo largo de la historia, el acceso a un empleo con un salario justo, con estabilidad laboral, con duración de la jornada laboral adecuada y con cobertura de seguridad social ha sido una demanda central de la clase trabajadora.

Al llarg de la història, l'accés a una ocupació amb un salari just, amb estabilitat laboral, amb duració de la jornada laboral adequada i amb cobertura de seguretat social ha sigut una demanda central de la classe treballadora.

< Esta problemática se agrava para colectivos en situación de vulnerabilidad y para personas con discapacidad por la existencia de barreras estructurales. Tendencias más recientes los cambios tecnológicos asociados a la cuarta revolución industrial, la robotización y la inteligencia artificial están transformando el mundo del trabajo y generando incertidumbre sobre su futuro.

< En el contexto anterior existe, además, una conciencia social creciente que plantea la necesidad de reconsiderar el papel del trabajo en la vida de las personas y la propia naturaleza del trabajo. El concepto de trabajo se asocia ahora a la noción de una trayectoria profesional estable, en la que la autogestión, la participación en el proyecto empresarial y la democracia económica son principios rectores. El emprendimiento colectivo y la implicación efectiva de los trabajadores en las decisiones estratégicas de sus organizaciones emergen como vías para generar empleo más justo, estable y sostenible.

< Ante estos problemas y desafíos del mundo del trabajo, trabajadores organizados han desarrollado respuestas en forma de empresas de economía social. La alternativa principal elegida ha sido la creación de empresas autogestionadas, en concreto, las cooperativas de trabajo asociado. También se han creado cooperativas de profesionales en ámbitos como el diseño o la arquitectura al objeto poner en marcha las iniciativas de estos profesionales, más cualificados, que han encontrado en esa fórmula una opción idónea para su desarrollo profesional.

< Aquesta problemàtica s'agreuja per a col·lectius en situació de vulnerabilitat i per a persones amb discapacitat per l'existència de barreres estructurals. Tendències més recents els canvis tecnològics associats a la quarta revolució industrial, la robotització i la intel·ligència artificial estan transformant el món del treball i generant incertesa sobre el seu futur.

< En el context anterior existeix, a més, una consciència social creixent que planteja la necessitat de reconsiderar el paper del treball en la vida de les persones i la pròpia naturalesa del treball. El concepte de treball s'associa ara a la noció d'una trajectòria professional estable, en què l'autogestió, la participació en el projecte empresarial i la democràcia econòmica són principis rectors. L'emprenedoria col·lectiva i la implicació efectiva dels treballadors en les decisions estratègiques de les seues organitzacions emergixen com a vies per a generar ocupació més justa, estable i sostenible.

<Enfront d'aquests problemes i desafiaments del món del treball, treballadors organitzats han desenrotllat respostes en forma d'empreses d'economia social. L'alternativa principal triada ha sigut la creació d'empreses autogestionades, en concret, les cooperatives de treball associat. També s'han creat cooperatives de professionals en àmbits com el disseny o l'arquitectura a fi de posar en marxa les iniciatives d'aquests professionals, més qualificats, que han trobat en aquesta fórmula una opció idònia per al seu desenvolupament professional.

Artículo 129.2 de la Constitución Española de 1978

“Los poderes públicos promoverán eficazmente las diversas formas de participación en la empresa y fomentarán, mediante una legislación adecuada, las sociedades cooperativas. También establecerán los medios que faciliten el acceso de los trabajadores a la propiedad de los medios de producción”

Article 129.2 de la Constitució Espanyola de 1978

“Els poders públics promouran eficaçment les diverses formes de participació en l’empresa i fomentaran, mitjançant una legislació adequada, les societats cooperatives. També establiran els mitjans que faciliten l’accés dels treballadors a la propietat dels mitjans de producció.”

La economía social en el marco de las políticas de empleo e inserción laboral

L’economia social en el marc de les polítiques d’ocupació i inserció laboral

< Al calor de las políticas de empleo se han creado otras fórmulas de empresas propiedad de los trabajadores como son las sociedades laborales. Estas sociedades son empresas privadas en las que la mayoría del capital está en manos de sus trabajadores. Numerosas fueron creadas para reflotar empresas en crisis por los propios trabajadores.

< Alineadas con las políticas sociales para la integración sociolaboral de grupos específicos con mayores dificultades para encontrar trabajo, como son las personas con discapacidad, se han creado las fórmulas de los centros especiales de empleo de iniciativa social y las empresas de inserción. En otros países, como Italia, pionera en este campo, éstas han adoptado la forma de cooperativas sociales de tipo A y B. También el tercer sector de inserción laboral refuerza este entramado, con fundaciones y asociaciones interesados por el fomento del empleo, han impulsado la integración laboral

< A l’empara de les polítiques d’ocupació s’han creat altres fórmules d’empreses de propietat dels treballadors, com són les societats laborals. Aquestes societats són empreses privades en què la majoria del capital està en mans dels seus treballadors. Se’n van crear moltes per reflotar empreses en crisi per iniciativa dels mateixos treballadors.

< En línia amb les polítiques socials per a la integració sociolaboral de grups específics amb majors dificultats per a trobar feina, com són les persones amb discapacitat, s’han creat les fórmules dels centres especials d’ocupació d’iniciativa social i de les empreses d’inserció. En altres països, com Itàlia —pionera en aquest camp— aquestes iniciatives han adoptat la forma de cooperatives socials de tipus A i B. També el tercer sector d’inserció laboral reforça aquest entramat: fundacions i associacions interessades en el foment de l’ocupació han impulsat la integració laboral

de colectivos con dificultades de acceder a un puesto de trabajo. Conjuntamente, estas nuevas formas de economía social se les conoce como empresas sociales.

de col·lectius amb dificultats d'accedir a un lloc de treball. Conjuntament, a aquestes noves formes d'economia social se les coneix com a empreses socials.

Cooperativas de trabajo asociado

Cooperatives de treball associat

< El Grupo de cooperativas de Mondragón es, sin duda, el referente mundial del cooperativismo de trabajo. Surgió en 1956 cuando cinco jóvenes recién titulados universitarios y con inquietudes por la participación de los trabajadores crean la cooperativa Ulgor, hoy Fagor, la cual sería el primer ladrillo en la construcción del Grupo.

< En la Comunitat Valenciana operan casi dos mil cooperativas de trabajo asociado, entre ellas, de profesionales como El Rogle, en consultoría, Arqueo, arquitectos, Barrets, audiovisual, y Eklecte en el sector de renovables.

< En la zona de l'Ollería y dentro de un sector productivo estrechamente ligado a un oficio tradicional como es el vidrio soplado, trabajaron cooperativas de gran tamaño, como La Mediterránea y Vidrios San Miguel, que llegaron a emplear a varios centenares de trabajadores.

< El Grup de cooperatives de Mondragón és, sens dubte, el referent mundial del cooperativisme de treball. Va sorgir en 1956 quan cinc joves acabats de titular-se a la universitat i amb inquietuds per la participació dels treballadors van crear la cooperativa Ulgor, hui Fagor, que seria la primera pedra en la construcció del Grup.

< A la Comunitat Valenciana operen quasi dues mil cooperatives de treball associat, entre les quals, cooperatives de professionals com El Rogle, en consultoria; Arqueo, d'arquitectura; Barrets, del sector audiovisual; i Eklecte, en l'àmbit de les energies renovables.

< En la zona de l'Olleria, i dins d'un sector productiu estretament lligat a un ofici tradicional com és el vidre bufat, van treballar cooperatives de gran mida, com La Mediterrànea i Vidrios San Miguel, que van arribar a emplear diversos centenars de treballadors.

Cooperativas agroalimentarias

Cooperatives agroalimentàries

< La débil posición de agricultores, ganaderos y pescadores frente a intermediarios y distribuidoras, junto con su limitada capacidad de inversión y cambio tecnológico, ha sido un problema histórico que dificulta el desarrollo de sus actividades y la obtención de ingresos dignos. La presión de la producción tecnificada, intensiva en capital, concentrada en grandes oligopolios y la entrada de productos industriales procesados, han contribuido también a reducir más aún los márgenes de agricultores y ganaderos hasta el punto de que, incapaces de resistir, deciden abandonar sus explotaciones agrarias y ganaderas y emigrar a la ciudad en un fenómeno conocido como éxodo rural. Este fenómeno es, además, una de las causas principales del proceso de despoblación. Un dato es revelador: en el año 2024, sólo 875.800 personas trabajaban en el sector primario en España, lo que supone un 3.56% de la población activa total (Fuente: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación).

< A los anteriores problemas se suman otros de nuevo cuño: se ha una conciencia social y una nueva normativa que exigen una agricultura ecológica, una ganadería socialmente responsable, productos de proximidad y de kilómetro cero, trazabilidad y un enfoque centrado en la soberanía alimentaria, con control democrático de la producción y acceso a una alimentación saludable. Estas nuevas demandas sociales y medioambientales exigen que el sistema agroalimentario transforme su modelo de producción y distribución.

< Frente a estas problemáticas, los pequeños productores del sector primario que no han querido abandonar y sí resistir, se han organizado colectivamente en diversas formas de entidades de economía social: principalmente cooperativas agrarias, pero también sociedades

< La feble posició dels agricultors, ramaders i pescadors davant els intermediaris i distribuïdores, junt amb la seua limitada capacitat d'inversió i de canvi tecnològic, ha sigut un problema històric que dificulta el desenvolupar les seues activitats i obtenir ingressos dignes. La pressió de la producció tecnificada, intensiva en capital i concentrada en grans oligopolis, així com l'entrada de productes industrials processats, també han contribuït a reduir encara més els marges d'agricultors i ramaders fins al punt que, incapaços de resistir, decideixen abandonar les seues explotacions agràries i ramaderes i emigrar a la ciutat en un fenomen conegut com a èxode rural. Aquest fenomen és, a més, una de les causes principals del procés de despoblació. Una dada és reveladora: en l'any 2024, només 875.800 persones treballaven en el sector primari a Espanya, cosa que representa un 3,56% de la població activa total (Font: Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació).

< Als problemes anteriors se n'hi afegeixen altres de nova generació: ha sorgit una consciència social i una normativa nova que exigeixen una agricultura ecològica, una ramaderia socialment responsable, productes de proximitat i de quilòmetre zero, traçabilitat i un enfocament centrat en la sobirania alimentària, amb control democràtic de la producció i accés a una alimentació saludable. Aquestes noves demandes socials i mediambientals exigeixen que el sistema agroalimentari transforme el seu model de producció i distribució.

< Davant d'aquestes problemàtiques, els petits productors del sector primari que no han volgut abandonar i sí resistir, s'han organitzat col·lectivament en diverses formes d'entitats d'economia social: principalment cooperatives agràries, però també societats agràries de

agrarias de transformación, cooperativas de trabajo asociado y cofradías de pescadores, entre otras. Actuando en común a través de estas empresas, logran mejorar su poder de negociación frente a los intermediarios y las cadenas distribuidoras, generar economías de escala y de alcance tanto en el aprovisionamiento como en la comercialización conjunta, compartir infraestructuras, alinearse con las nuevas exigencias sociales y medioambientales y desarrollar otras actividades económicas en el medio rural en el que se hallan arraigadas.

< Desde principios del siglo XX, la política agraria española ha fomentado diversas formas de asociación rural para mejorar la producción, el aprovisionamiento y la comercialización agrarias, además del cooperativismo. En concreto, la Ley de 30 de enero de 1906 reguló los Sindicatos Agrícolas, la Ley de 25 de noviembre de 1940 reguló los Grupos Sindicales de Colonización y el Real Decreto 1776 de 1981 regula las Sociedades Agrarias de Transformación. Estas últimas, las únicas legalmente vigentes, constituyen una de las formas de economía social contempladas en la actual Ley 5/2011 de economía social.

transformació, cooperatives de treball associat i confraries de pescadors, entre altres. Actuant en comú a través d'aquestes empreses, aconseguen millorar el seu poder de negociació davant els intermediaris i les cadenes distribuïdores, generar economies d'escala i d'abast tant en l'aprovisionament com en la comercialització conjunta, compartir infraestructures, alinear-se amb les noves exigències socials i mediambientals i desenvolupar altres activitats econòmiques en el medi rural on estan arrelats.

< Des de la primeria del segle XX, la política agrària espanyola ha fomentat diverses formes d'associacionisme rural per millorar la producció, l'aprovisionament i la comercialització agràries, a més del cooperativisme. En concret, la Llei de 30 de gener de 1906 va regular els Sindicats Agrícoles; la Llei de 25 de novembre de 1940 va regular els Grups Sindicals de Colonització; i el Reial Decret 1776/1981 regula les Societats Agràries de Transformació. Aquestes últimes, les úniques legalment vigents, constitueixen una de les formes d'economia social recollides en l'actual Llei 5/2011 d'economia social.

Cooperativa Agrícola de Utiel

Cooperativa Agrícola d'Utiel

< Fundada en 1927 por pequeños viticultores, la Cooperativa Agrícola de Utiel surgió del esfuerzo colectivo para hacer frente a un sistema de aparcería desigual y mejorar su capacidad económica. En una comarca de tradición vitivinícola, donde el vino se elaboraba en casas particulares, la unión permitió acceder a mejores instalaciones. El gran hito llegó en 1945 con la construcción de una nave modernista, hoy patrimonio industrial, que la convirtió en una de las cooperativas más importantes de España y Europa.

< Fundada en 1927 per petits viticultors, la Cooperativa Agrícola d'Utiel va sorgir de l'esforç col·lectiu per fer front a un sistema de rabassa morta i d'aparceria desigual i per millorar la seua capacitat econòmica. En una comarca de tradició vitivinícola, on el vi s'elaborava en cases particulars, la unió va permetre accedir a millors instal·lacions. El gran hito va arribar en 1945 amb la construcció d'una nau modernista, hui patrimoni industrial, que la va convertir en una de les cooperatives més importants d'Espanya i d'Europa.

Anecoop

< En el sector agroalimentario, la cooperativa de segundo grado Anecoop, es líder en la exportación de productos hortofrutícolas y vitivinícolas y en el fortalecimiento económico de sus cooperativas socias.

< En el sector agroalimentari, la cooperativa de segon grau Anecoop és líder en l'exportació de productes hortofrutícoles i vitivinícoles, així com en l'enfortiment econòmic de les seues cooperatives sòcies.

BANCO
CLAUSURADO

BANCA SOCIAL

BANCA SOCIAL

Las dificultades para acceder al crédito en condiciones justas han sido una constante histórica para amplios sectores de la población y del tejido productivo. Este problema, conocido como exclusión financiera, se ha agravado con la concentración bancaria, la digitalización de los servicios y el cierre de oficinas en zonas rurales y periferias urbanas. Los pequeños ahorradores adolecen, por su parte, de dificultades para obtener mejores rentabilidades y para orientar el uso de su dinero.

Les dificultats per a accedir al crèdit en condicions justes han sigut una constant històrica per a amplis sectors de la població i del teixit productiu. Aquest problema, conegut com a exclusió financera, s'ha agreujat amb la concentració bancària, la digitalització dels serveis i el tancament d'oficines en zones rurals i perifèries urbanes. Els petits estalviadors, per la seua banda, pateixen dificultats per a obtenir millors rendibilitats i per orientar l'ús dels seus diners.

< Este panorama ha alimentado un debate recurrente sobre la función social del sistema financiero, revitalizado en las últimas décadas. Una propuesta transformadora al respecto consiste en democratizar el acceso a los servicios financieros mediante formas de inclusión financiera efectiva adaptadas a las necesidades de personas y empresas. Otra es la financiación ética, que entiende que la inversión debe de dirigirse hacia proyectos sostenibles, solidarios y con valor comunitario, evitando usos especulativos o no sociales, como los militares o de explotación laboral. Un tercer enfoque es el de la implementación de monedas sociales y complementarias, que convierten el dinero en un instrumento de desarrollo social y territorial al margen de la política monetaria gubernamental.

< Aquest panorama ha alimentat un debat recurrent sobre la funció social del sistema financer, revitalitzat en les últimes dècades. Una proposta transformadora en aquest camp consisteix a democratitzar l'accés als serveis financers mitjançant formes d'inclusió financera efectiva adaptades a les necessitats de les persones i de les empreses. Una altra és el finançament ètic, que entén que la inversió ha de dirigir-se cap a projectes sostenibles, solidaris i amb valor comunitari, evitant usos especulatiu o no socials, com els militars o els d'explotació laboral. Un tercer enfocament és el de la implementació de monedes socials i complementàries, que converteixen els diners en un instrument de desenvolupament social i territorial al marge de la política monetària governamental.

El dinero al servicio de las personas

Els diners al servei de les persones

**Ante estas problemáticas y desafíos,
ciudadanos organizados han
impulsado históricamente respuestas
tangibles desde la economía social.**

Davant d'aquestes problemàtiques i desafiaments,
els ciutadans organitzats han impulsat històricament
respostes tangibles des de l'economia social.

< Libreta o Maleta” fue el eslogan de Caja Laboral Popular, la cooperativa de crédito del grupo de Mondragón, una de las mayores de España. Este eslogan evidenciaba la vinculación directa del ahorro con la inversión. Su mensaje era directo: “Si no abres una libreta y depositas tus ahorros en la caja, apoyando así proyectos empresariales locales, acabarás haciendo la maleta y emigrando.

< Estas respuestas han adoptado diversas formas: cooperativas de crédito, cajas rurales y urbanas, secciones de crédito pertenecientes a otras cooperativas -como las agrarias y de consumo-, así como grupos de ahorro. También se crearon cajas de ahorros, con forma jurídica de fundación financiera y no de cooperativa, con fuerte arraigo territorial. También han surgido iniciativas ciudadanas de finanzas éticas y solidarias como Fiare banca ética y Coop57, y monedas sociales y locales, éstas más frecuentes en países como Francia, Alemania o Brasil que en España, con gran potencial para dinamizar economías locales.

En la película “El milagro Wörgl” (2018), de Urs Egger, se recrea la experiencia de moneda local impulsada en 1932 por el alcalde de la ciudad de Wörgl, el cual logró reducir el desempleo y dinamizar la actividad económica.

< Llibreta o maleta” va ser l’eslògan de Caja Laboral Popular, la cooperativa de crèdit del grup de Mondragón, una de les majors d’Espanya. Aquest eslògan evidenciava la vinculació directa entre l’estalvi i la inversió. El seu missatge era directe: “Si no obris una llibreta i diposites els teus estalvis en la caixa i dones així suport a projectes empresarials locals, acabaràs fent la maleta i emigrant.

< Aquestes respostes han adoptat diverses formes: cooperatives de crèdit, caixes rurals i urbanes, seccions de crèdit pertanyents a altres cooperatives —com les agràries i de consum—, així com grups d’estalvi. També es van crear caixes d’estalvis, amb forma jurídica de fundació financera i no de cooperativa, i amb un fort arrelament territorial. També han sorgit iniciatives ciutadanes de finances ètiques i solidàries, com Fiare Banca Ètica i Coop57, i monedes socials i locals —aquestes més freqüents en països com França, Alemanya o Brasil que a Espanya— amb un gran potencial per dinamitzar economies locals.

En la pel·lícula El miracle Wörgl (2018), d’Urs Egger, es recrea l’experiència de moneda local impulsada en 1932 per l’alcalde de la ciutat de Wörgl, el qual va aconseguir reduir l’atur i dinamitzar l’activitat econòmica.

Crédito cooperativo

Crèdito cooperatiu

Las cajas de ahorros y la concentración bancaria en España

Les caixes d'estalvis i la concentració bancària a Espanya

< En España, en el año 2007, año anterior al inicio de la crisis financiera, las cajas de ahorros contaban con una cuota de créditos privados del 49% del sistema financiero. Hoy sólo quedan dos cajas de ahorros: Caixa Ontinyent y Colonia Caixa Pollença.

En el año 2024 tres grandes bancos capitalistas españoles controlan la mayoría del sistema financiero. Sus beneficios marcaban récord ese año: Santander 12.574 millones de €, BBVA 10.054 millones de € y CaixaBank 5.787 millones de €.

<A Espanya, l'any 2007 —any anterior a l'inici de la crisi financera— les caixes d'estalvis comptaven amb una quota del 49 % del crèdit privat del sistema financer. Avui només queden dues caixes d'estalvis: Caixa Ontinyent i Colonia Caixa Pollença.

En l'any 2024, tres grans bancs capitalistes espanyols controlen la major part del sistema financer. Els seus beneficis van marcar rècord aquell any: Santander, 12.574 milions d'euros; BBVA, 10.054 milions d'euros; i CaixaBank, 5.787 milions d'euros.

Caixa Popular

< Caixa Popular es una cooperativa de crédito urbana valenciana nacida en Alaquás en 1978 que se fundamenta en el cooperativismo y la economía social, dos pilares que definen su modelo de negocio y su compromiso con el territorio. La principal entidad financiera valenciana apuesta por un enfoque que prioriza a las personas sobre el capital, promoviendo valores como la solidaridad, la igualdad y la cohesión social. Su estructura cooperativa permite una gestión más ágil, participativa y comprometida con el entorno, lo que se traduce en una mayor resiliencia ante los desafíos económicos.

< Caixa Popular és una cooperativa de crèdit urbana valenciana nascuda a Alaquàs en 1978 que es fonamenta en el cooperativisme i l'economia social, dos pilars que defineixen el seu model de negoci i el seu compromís amb el territori. La principal entitat financera valenciana aposta per un enfocament que prioritza les persones per damunt del capital i promou valors com la solidaritat, la igualtat i la cohesió social. La seua estructura cooperativa permet una gestió més àgil, participativa i compromesa amb l'entorn, cosa que es tradueix en una major resiliència davant els desafiaments econòmics.

Caixa Ontinyent

< Fundada en 1884 por la Sociedad de Socorros Mutuos La Previsora, Caixa Ontinyent surgió para proteger a los trabajadores en una época en la que éstos carecían de protección social y su supervivencia en situaciones de desempleo, enfermedad o vejez dependía de su propio ahorro. Hoy, en esa misión de servicio a la sociedad, sigue impulsando actividades sociales y culturales y generando empleo, entre ellas, ha recuperado el histórico Monte de Piedad desde el que ofrece microcréditos como vía de inclusión financiera y cofinancia el Campus Ontinyent de la Universitat de València.

< Fundada en 1884 per la Sociedad de Socorros Mutuos La Previsora, Caixa Ontinyent va sorgir per protegir els treballadors en una època en què aquests mancaven de protecció social i la seua supervivència en situacions d'atur, malaltia o vellesa depenia dels estalvis. Avui, fidel a aquesta missió de servei a la societat, continua impulsant activitats socials i culturals i generant ocupació; entre altres iniciatives, ha recuperat l'històric Mont de Pietat, des del qual ofereix microcrèdits com a via d'inclusió financera, i cofinança el Campus Ontinyent de la Universitat de València.

LA SEGURIDAD

SOCIAL Y LA SANIDAD

CONSTRUIDAS DESDE

ABAJO

LA SEGURETAT SOCIAL I LA SANITAT
CONSTRUÏDES DES DE BAIX

Desde principios del siglo XIX, la falta o insuficiencia de protección social frente a riesgos como enfermedad, accidente laboral, vejez, invalidez, viudedad u orfandad constituyó un problema estructural para la clase trabajadora.

Des de principis del segle XIX, la manca o insuficiència de protecció social davant riscos com la malaltia, l'accident laboral, la vellesa, la invalidesa, la viduïtat o l'orfandat va constituir un problema estructural per a la classe treballadora.

< Los seguros privados, por su elevado coste y requisitos excluyentes, resultaban inaccesibles para la mayoría. En otras palabras, garantizar el sustento de las personas en momentos de pérdida de capacidad laboral, como son los casos de enfermedad, incapacidad o dependencia y acceder a servicios sanitarios han sido siempre necesidades básicas. Hoy, barreras económicas, geográficas y administrativas siguen limitando el acceso a estos servicios, afectando especialmente a colectivos vulnerables y a zonas con menor dotación sanitaria.

< En ausencia o insuficiencia de una seguridad social pública, ha sido la propia sociedad civil la que ha innovado dando respuestas a estas necesidades sociales. Esta acción colectiva ha sido probablemente una de las mayores innovaciones sociales del siglo XIX: grupos de trabajadores organizados crearon sociedades de socorros mutuos y, posteriormente, mutualidades de previsión social y cooperativas de seguros, impulsando modelos de protección de la economía social.

< Les assegurances privades, pel seu cost elevat i per requisits excloents, resultaven inacessibles per a la majoria. Dit d'una altra manera, garantir el sosteniment de les persones en moments de pèrdua de capacitat laboral —com en els casos de malaltia, incapacitat o dependència— i accedir a serveis sanitaris han sigut sempre necessitats bàsiques. Avui continuen limitant l'accés a aquests serveis barreres econòmiques, geogràfiques i administratives que afecten especialment els col·lectius vulnerables i les zones amb menor dotació sanitària.

< En absència o insuficiència d'una seguretat social pública, ha sigut la mateixa societat civil la que ha innovat donant respostes a aquestes necessitats socials. Aquesta acció col·lectiva ha sigut probablement una de les majors innovacions socials del segle XIX: grups de treballadors organitzats van crear societats de socors mutus i, posteriorment, mutualitats de previsió social i cooperatives d'assegurances, impulsant models de protecció des de l'economia social.

Mutualidades de previsión social

Mutualitats de previsió social

< Las sociedades de socorros mutuos prestaban ayudas inmediatas a los grupos de trabajadores que se asociaban. Se financiaban mediante aportaciones periódicas de sus socios, creando un fondo común destinado a cubrir las contingencias de enfermedad, accidente, invalidez, viudedad u orfandad. Fueron las precursoras de la moderna seguridad social pública y del cooperativismo de seguros sociales. Evolucionaron durante el siglo XX hacia la forma de mutualidades de previsión social.

< En el siglo XIX se crearon numerosas sociedades de socorros mutuos en España. La sociedad de los Escoberos de Torrent, creada

< Les societats de socors mutus prestaven ajudes immediates als grups de treballadors que s'associaven. Es finançaven mitjançant aportacions periòdiques dels seus socis, creant un fons comú destinat a cobrir les contingències de malaltia, accident, invalidesa, viduïtat o orfandat. Van ser les precursoras de la moderna seguretat social pública i del cooperativisme d'assegurances socials. Al llarg del segle XX evolucionaren cap a la forma de mutualitats de previsió social.

< En el segle XIX es crearen nombroses societats de socors mutu a Espanya. La societat dels granerers de Torrent, creada en 1837 i

en 1837, que també contà amb una cooperativa, es considerada la cooperativa valenciana més antiga.

que també va disposar d'una cooperativa, és considerada la cooperativa valenciana més antiga.

Cooperativismo sanitario

Cooperativisme sanitari

< El cooperativismo sanitario, con casos paradigmáticos como la cooperativa Lavinia y la Fundación Espriu, ha demostrado que es posible combinar atención de calidad con principios solidarios. Paralelamente, organizaciones del tercer sector, como Médicos Sin Fronteras y Cruz Roja, actúan en emergencias y contextos de exclusión en países menos desarrollados con fuertes carencias de sus sistemas de protección social, contribuyendo a que la salud y la protección social lleguen a quienes más lo necesitan.

< El cooperativismo sanitario atiende en España a 3,1 millones de personas. Entre las cooperativas más destacadas se encuentran las vinculadas a la Fundación Espriu. Lagun Aro, vinculada al grupo de cooperativas de Mondragón, y La Divina Pastora, orientada al colectivo de las em-

< El cooperativisme sanitari, amb casos paradigmàtics com la cooperativa Lavinia i la Fundació Espriu, ha demostrat que és possible combinar atenció de qualitat amb principis solidaris. Paral·lelament, organitzacions del tercer sector, com Metges Sense Fronteres i la Creu Roja, actuen en emergències i contextos d'exclusió en països menys desenvolupats amb fortes mancances dels seus sistemes de protecció social, i contribueixen així a fer que la salut i la protecció social arriben als qui més en necessiten.

< El cooperativisme sanitari atén a Espanya 3,1 milions de persones. Entre les cooperatives més destacades es troben les vinculades a la Fundació Espriu. Lagun Aro, vinculada al grup de cooperatives de Mondragón, i La Divina Pastora, orientada al col·lectiu de les emplea-

MUTUALIDADES
DE PREVISIÓN
SOCIAL

pleadas del hogar, son dos de las mutualidades más grandes en la actualidad.

< Médicos Sin Fronteras y Cruz Roja son dos de las mayores organizaciones no gubernamentales especializadas en la atención médica que ofrecen sus servicios con voluntariado en países con débiles sistemas sanitarios.

des de la llar, són dues de les mutualitats més grans en l'actualitat.

< Metges Sense Fronteres i la Creu Roja són dues de les majors organitzacions no governamentals especialitzades en l'atenció mèdica que ofereixen els seus serveis amb voluntariat en països amb dèbils sistemes sanitaris.

CUIDAR LAS

PERSONAS

DEPENDIENTES

CUIDAR LAS PERSONES DEPENDENTS

En todas las sociedades, muchas personas necesitan apoyo continuo para realizar las actividades básicas de la vida diaria, por lo que se hallan en situación de dependencia de otras, ya sea por discapacidad, orfandad, enfermedad o edad avanzada.

En totes les societats, moltes persones necessiten suport continu per a realitzar les activitats bàsiques de la vida diària, per la qual cosa es troben en situació de dependència d'unes altres, ja siga per discapacitat, orfandat, malaltia o edat avançada.

< El número de personas en situación de dependencia crece debido al envejecimiento de la población, resultado del aumento de la esperanza de vida y las bajas tasas de natalidad. Esta situación genera una fuerte demanda de recursos sociales, sanitarios, infraestructuras y personal cualificado. Hasta los siglos XIX y XX, las necesidades de estas personas eran atendidas principalmente por la familia —sobre todo por las mujeres— y, en menor medida, por instituciones benéficas o religiosas, mientras solo unas pocas familias podían costear asistencia privada.

< En las últimas décadas ha surgido un enfoque más avanzado de estos servicios de dependencia, que va más allá de la necesidad urgente de satisfacer estas necesidades: el objetivo es lograr la inclusión e integración social integral, proporcionando no solo asistencia básica, sino también autonomía, participación comunitaria e igualdad de oportunidades. Esto es especialmente visible en el caso de dos grandes grupos: las personas con discapacidad y mayores.

< El nombre de personas en situación de dependencia creix a causa de l'envelliment de la població, resultat de l'augment de l'esperança de vida i les baixes taxes de natalitat. Esta situació genera una forta demanda de recursos socials, sanitaris, infraestructures i personal qualificat. Fins als segles XIX i XX, les necessitats d'estes persones eren ateses principalment per la família —sobretot per les dones— i, en menor mesura, per institucions benèfiques o religioses, mentres només unes poques famílies podien costejar assistència privada.

< En les últimes dècades ha sorgit un enfocament més avançat d'estos servicis de dependència, que va més enllà de la necessitat urgent de satisfer estes necessitats: l'objectiu és aconseguir la inclusió i integració social integral, proporcionant no sols assistència bàsica, sinó també autonomia, participació comunitària i igualtat d'oportunitats. Això és especialment visible en el cas de dos grans grups: les persones amb discapacitat i majors.

La tasa de dependencia de la población mayor de 64 años en España ascendía en el año 2024 al

< La taxa de dependència de la població major de 64 anys a Espanya ascendia l'any 2024 al

31,3%

Fuente/font: INE

Además, hay 4,3 millones de personas con discapacidad que representan el

A més, hi ha 4,3 milions de persones amb discapacitat que representen el

9,7%

de la población total.
de la població total.

Fuente/Funcas, 2024

Respuestas desde el tercer sector social

Respostes des del tercer sector social

La economía social ha ofrecido respuestas concretas a estos retos.

< En primer lugar, los citados grupos sociales afectados se han organizado en movimientos sociales con capacidad de incidencia en los gobiernos con el fin de desarrollar políticas sociales de apoyo a la dependencia. Son, por ejemplo, asociaciones de personas con discapacidad como CERMI o las asociaciones de jubilados actuando como plataformas de representación y defensa de los derechos.

< En segundo lugar, los ciudadanos han creado también diversas formas de economía social, como asociaciones, fundaciones y otras entidades sin ánimo de lucro, más conocidas hoy con el nombre de Tercer sector de acción social, a través de las cuales desarrollan programas de atención y acompañamiento.

< En tercer lugar, se han creado cooperativas de iniciativa social y empresas sociales, unas veces impulsadas por profesionales del ámbito de los servicios sociales y otras veces de forma mixta, integrando a trabajadores y usuarios.

L'economia social ha oferit respostes concretes a aquests reptes.

< En primer lloc, aquests grups socials afectats s'han organitzat en moviments socials amb capacitat d'incidència en els governs, amb la finalitat de desplegar polítiques socials de suport a la dependència. Són, per exemple, associacions de persones amb discapacitat com CERMI, o les associacions de jubilats que actuen com a plataformes de representació i de defensa dels seus drets.

< En segon lloc, la ciutadania ha creat diverses formes d'economia social, com associacions, fundacions i altres entitats sense ànim de lucre —més conegudes avui com a tercer sector d'acció social— a través de les quals desenvolupen programes d'atenció i acompanyament.

< En tercer lloc, s'han creat cooperatives d'iniciativa social i empreses socials, de vegades impulsades per professionals de l'àmbit dels serveis socials i, altres vegades, de manera mixta, que integren treballadors i usuaris.

La ONCE, Organización Nacional de Ciegos de España

La ONCE, Organització Nacional de Cecs d'Espanya

< Es la entidad más grande del tercer sector en España. Esta entidad se creó el 13 de diciembre de 1938, con la unificación de asociaciones de ciegos de diferentes regiones del país que ya entonces se financiaban mediante rifas. Adoptó la forma jurídica de Corporación de derecho público de carácter social. En 1939, comenzó a vender el cupón Prociegos. En 1988 se creó la Fundación ONCE para prestar servicios

< És l'entitat més gran del tercer sector a Espanya. Es va crear el 13 de desembre de 1938 amb la unificació d'associacions de cecs de diferents regions del país, que ja aleshores es finançaven mitjançant rifes. Va adoptar la forma jurídica de corporació de dret públic de caràcter social. En 1939 va començar a vendre el cupó Prociecs. En 1988 es va crear la Fundació ONCE per prestar serveis socials a

sociales a otros colectivos de personas con discapacidad. En la actualidad, el Grupo Social ONCE está formado por ONCE, la Fundación ONCE y el grupo empresarial ILUNION.

altres col·lectius de persones amb discapacitat. Actualment, el Grup Social ONCE està format per ONCE, la Fundació ONCE i el grup empresarial ILUNION.

Suara

< Suara es una gran cooperativa de iniciativa social y sin ánimo de lucro catalana que atiende anualmente a 49.286 personas, emplea a 5.322 trabajadoras y cuenta con 1.574 personas socias. Ofrece, entre otros, servicios sociales de atención a la dependencia. Se sitúa a caballo entre el movimiento cooperativo y el tercer sector.

< Suara és una gran cooperativa d'iniciativa social i sense ànim de lucre catalana que atén anualment 49.286 persones, dona ocupació a 5.322 treballadores i compta amb 1.574 persones sòcies. Ofereix, entre altres, serveis socials d'atenció a la dependència. Es troba a cavall entre el moviment cooperatiu i el tercer sector.

Viu A Ta Casa

< Viu a Ta Casa es una pequeña cooperativa valenciana gestionada por trabajadores, usuarios y familias que da servicios de ayuda a domicilio en un municipio rural, Montitxelvo.

< Viu a Ta Casa és una petita cooperativa valenciana gestionada per treballadors, usuaris i famílies, que presta serveis d'ajuda a domicili en un municipi rural, Montitxelvo.

Ley 43/2015, de 9 de octubre, del Tercer Sector de Acción Social

España cuenta con la Ley 43/2015, de 9 de octubre, del Tercer Sector de Acción Social así como leyes autonómicas en la materia, como Baleares, Castilla-La Mancha y País Vasco. El Artículo 2 de la Ley 43 indica:

“1. Las entidades del Tercer Sector de Acción Social son aquellas organizaciones de carácter privado, surgidas de la iniciativa ciudadana o social, bajo diferentes modalidades, que responden a criterios de solidaridad y de participación social, con fines de interés general y ausencia de ánimo de lucro, que impulsan el reconocimiento y el ejercicio de los derechos civiles, así como de los derechos económicos, sociales o culturales de las personas y grupos que sufren condiciones de vulnerabilidad o que se encuentran en riesgo de exclusión social.

2. En todo caso, son entidades del Tercer Sector de Acción Social las asociaciones, las fundaciones, así como las federaciones o asociaciones que las integren, siempre que cumplan con lo previsto en esta Ley.”

Llei 43/2015, de 9 d'octubre, del Tercer Sector d'Acció Social

Espanya disposa de la Llei 43/2015, de 9 d'octubre, del tercer sector d'acció social, així com amb lleis autonòmiques en aquesta matèria, com les de Balears, Castella - la Manxa i País Basc. L'article 2 de la Llei 43 estableix:

“1. Les entitats del tercer sector d'acció social són aquelles organitzacions de caràcter privat, sorgides de la iniciativa ciutadana o social, sota diferents modalitats, que responen a criteris de solidaritat i de participació social, amb finalitats d'interès general i absència d'ànim de lucre, que impulsen el reconeixement i l'exercici dels drets civils, així com dels drets econòmics, socials o culturals de les persones i grups que pateixen condicions de vulnerabilitat o que estan en risc d'exclusió social.

2. En tot cas, són entitats del tercer sector d'acció social les associacions, les fundacions, així com les federacions o associacions que les integrin, sempre que compleixin el que preveu aquesta Llei.”

Cooperativas sociales italianas

Cooperatives socials italianes

< En Italia las cooperativas sociales surgieron a finales de los años setenta a partir de la acción colectiva de movimientos comunitarios, de voluntariado y de cooperativas que bus-

< A Itàlia, les cooperatives socials van sorgir al final dels anys setanta a partir de l'acció col·lectiva de moviments comunitaris, de voluntariat i de cooperatives que buscaven atendre ne-

caban atender necesidades sociales desde el ámbito local, prestando servicios a personas con discapacidad, mayores y otros colectivos vulnerables. Promovieron la aprobación de la Ley 381/1991, pionera en Europa sobre empresas sociales, que reconoció a las cooperativas sociales de tipo A como un tipo especial de cooperativa. Este modelo se replicó en otros países como España y Portugal.

cessitats socials des de l'àmbit local, prestant serveis a persones amb discapacitat, persones majors i altres col·lectius vulnerables. Van promoure l'aprovació de la Llei 381/1991, pionera a Europa en matèria d'empreses socials, que va reconèixer les cooperatives socials de tipus A com un tipus especial de cooperativa. Aquest model es va replicar en altres països, com Espanya i Portugal.

En conjunto, estas iniciativas demuestran que la acción colectiva organizada puede garantizar una atención digna y de calidad.

En conjunt, aquestes iniciatives demostren que l'acció col·lectiva organitzada pot garantir una atenció digna i de qualitat.

ORGANIZACIONES

DE VOLUNTARIADO

ORGANITZACIONS DE VOLUNTARIAT

La pobreza y la exclusión social persisten como problemas críticos incluso en sociedades europeas avanzadas. Afectan a colectivos en situación de vulnerabilidad extrema, como personas sin hogar, desempleados de larga duración con ingresos escasos o nulos, los inmigrantes y refugiados, los presos, los exreclusos y las personas inmersas en drogodependencia.

La pobresa i l'exclusió social persisteixen com a problemes crítics fins i tot en societats europees avançades. Afecten col·lectius en situació de vulnerabilitat extrema, com persones sense llar, desocupats de llarga durada amb ingressos escassos o inexistents, immigrants i refugiats, persones internes en centres penitenciaris, exreclusos i persones immerses en drogodependències.

< Estas personas enfrentan barreras múltiples, estructurales y culturales, que limitan su acceso a bienes y servicios esenciales como la vivienda, el empleo, la salud y la educación. Además, la acumulación de estas limitaciones perpetúa ciclos de exclusión difíciles de revertir y agrava la desigualdad social.

< Aquestes persones s'enfronten a barreres múltiples, estructurals i culturals, que limiten el seu accés a béns i serveis essencials, com l'habitatge, l'ocupació, la salut i l'educació. A més, l'acumulació d'aquestes limitacions perpetua cicles d'exclusió difícils de revertir i agreuja la desigualtat social.

La fuerza transformadora de la solidaridad

La força transformadora de la solidaritat

< En ausencia de redes de apoyo, antes del advenimiento de los Estados de bienestar e incluso con ellos, ha sido la solidaridad, la caridad y la beneficencia religiosa las que han prestado apoyo a estas personas. En tiempos más recientes, frente a estos problemas, ha surgido un enfoque que va más allá de la respuesta de emergencia y reconoce la necesidad de una respuesta integral, que incluya actuaciones de integración social, como el fortalecimiento de los derechos sociales y el combate contra la desinformación que estigmatiza a estos colectivos.

< La implicación ciudadana a través de asociaciones, fundaciones y ONG, todas ellas formas de economía social y de tercer sector de acción social, desempeñan un papel decisivo en este ámbito. Impulsan acciones organizadas en tres grandes áreas estratégicas: la atención directa, la incidencia política y la sensibilización.

< El voluntariado constituye, sin duda, una fuerza impresionante. Se hace especialmente visible cuando surgen situaciones de emergencia debido a acontecimientos imprevistos, como las catástrofes naturales —como la reciente DANA en Valencia— que agrava la vulnerabilidad social. El voluntariado informal, cuando se organiza, aumenta significativamente su eficacia y alcance.

< En absència de xarxes de suport, abans de l'adveniment dels estats del benestar —i fins i tot amb aquests— han sigut la solidaritat, la caritat i la beneficència religiosa les que han prestat suport a aquestes persones. En temps més recents, enfront d'aquests problemes, ha sorgit un enfocament que va més enllà de la resposta d'emergència i reconeix la necessitat d'una resposta integral, que incloga actuacions d'integració social, com el reforç dels drets socials i el combat contra la desinformació que estigmatitza aquests col·lectius.

< La implicació ciutadana a través d'associacions, fundacions i ONG —totes les quals, formes d'economia social i de tercer sector d'acció social— exerceix un paper decisiu en aquest àmbit. Impulsen accions organitzades en tres grans àrees estratègiques: l'atenció directa, la incidència política i la sensibilització.

< El voluntariat constitueix, sens dubte, una força impressionant. Es fa especialment visible quan sorgeixen situacions d'emergència derivades d'esdeveniments imprevistos, com les catàstrofes naturals —com la recent dana a València— que agreugen la vulnerabilitat social. El voluntariat informal, quan s'organitza, incrementa significativament la seua eficàcia i el seu abast.

Voluntarios y miembros de ONGs en Europa

Voluntaris i membres d'ONG a Europa

El 18% de los ciudadanos de la UE actúan como voluntarios formales en organizaciones de economía social, es decir, más de 53 millones de voluntarios y el 45% de la población participa en organizaciones civiles. (Fuente: Special Eurobarometer 567/2025 y Comisión Europea/ CIRIEC-EURICSE, 2024)

El 18 % dels ciutadans de la UE actuen com a voluntaris formals en organitzacions d'economia social, és a dir, més de 53 milions de voluntaris, i el 45 % de la població participa en organitzacions cíviques. (Font: Special Eurobarometer 567/2025 i Comissió Europea / CIRIEC-EURICSE, 2024).

Asociaciones y fundaciones en acción

Associacions i fundacions en acció

< Más allá de la asistencia directa, grandes organizaciones y plataformas como la Plataforma del Tercer Sector y la red EAPN, Red Europea de Lucha contra la Pobreza y la Exclusión Social, desarrollan una intensa labor de incidencia política para el avance de derechos sociales y de sensibilización para promover un imaginario social socialmente inclusivo.

< Més enllà de l'assistència directa, grans organitzacions i plataformes com la Plataforma del Tercer Sector i la xarxa EAPN, Xarxa Europea de Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social, despleguen una intensa tasca d'incidència política per avançar en drets socials i de sensibilització per promoure un imaginari social socialment inclusiu.

Organizaciones de voluntariado

< Las ONG desempeñan un papel decisivo. Grandes organizaciones como la red EAPN, Médicos Sin Fronteras, la Cruz Roja y Cáritas atienden necesidades inmediatas en situaciones de emergencia, al tiempo que trabajan para defender y avanzar en derechos sociales y en la reconstrucción de proyectos de vida. Estas organizaciones actúan no solo como prestadoras de servicios, sino también como agentes de cambio social.

< Les ONG exerceixen un paper decisiu. Grans organitzacions com la xarxa EAPN, Metges Sense Fronteres, la Creu Roja i Càritas atenen necessitats immediates en situacions d'emergència, al mateix temps que treballen per defensar i fer avançar els drets socials i impulsar la reconstrucció de projectes de vida. Aquestes organitzacions actuen no sols com a prestadores de serveis, sinó també com a agents de canvi social.

La Asamblea General de Naciones Unidas reconoce

“(..) la función que, por su arraigo local, pueden desempeñar las entidades de la economía social y solidaria para ofrecer oportunidades de trabajo decente y empoderar a las mujeres, incluidas las mujeres de las zonas rurales, los jóvenes, las personas con discapacidad y las personas en situaciones vulnerables, y reconociendo su contribución al desarrollo

comunitario y la cohesión social y al fomento de la diversidad, la solidaridad y la protección y el respeto de los conocimientos y las culturas tradicionales, incluidos los de los Pueblos Indígenas y las comunidades locales, “que la economía social y solidaria puede desempeñar un papel clave en la eliminación de la pobreza y catalizar la transformación social”

Resolución de la AG de Naciones Unidas (A/77/L.60) aprobada el 18 de abril de 2023 relativa a “Promoción de la economía social y solidaria para el desarrollo sostenible”

L'Assemblea General de les Nacions Unides reconeix

“(..) la funció que, pel seu arrelament local, poden exercir les entitats de l'economia social i solidària per oferir oportunitats de treball decent i empoderar les dones —incloses les dones de les zones rurals—, la joventut, les persones amb discapacitat i les persones en situacions vulnerables, i [reconeix] la seua contribució al desenvolupament comunitari i a la cohesió social i al foment de la diversitat, la solidaritat i la protecció i el respecte dels coneixements i de les cultures tradicionals, inclosos els dels Pobles Indígenes i de les comunitats locals. [Reconeix] a més que l'economia social i solidària pot exercir un paper clau en l'eliminació de la pobresa i en catalitzar la transformació social.”

Resolució de l'Assemblea General de les Nacions Unides (A/77/L.60), aprovada el 18 d'abril de 2023, relativa a la Promoció de l'economia social i solidària per al desenvolupament sostenible.

El papel clave de la economía social y solidaria para la eliminación de la pobreza y la transformación social según la ONU.

El paper clau de l'economia social i solidària per a l'eliminació de la pobresa i la transformació social segons l'ONU.

TRANSFORMAR

EL SISTEMA DESDE

DEMOCRACIA Y

LA IGUALDAD SOCIAL

TRANSFORMAR EL SISTEMA DES DE LA
DEMOCRÀCIA I LA IGUALTAT SOCIAL

“El 1% de la población tiene lo que el 99% necesita”, sentencia el Premio Nobel de Economía Joseph Stiglitz. Además, ese 1% más rico contamina tanto como los dos tercios más pobres de la humanidad, revela Intermon Oxfam.

L'1 % de la població té allò que el 99 % necessita”, sentència el premi Nobel d'Economia Joseph Stiglitz. A més, aquest 1 % més ric contamina tant com els dos terços més pobres de la humanitat, segons revela Intermon Oxfam.

< Pero ese 1% no tiene interés en cambiar esta situación de privilegio. ¿Qué futuro nos espera y qué puede hacer el 99% restante?

< La humanidad se enfrenta a un horizonte difícil, con cuatro grandes retos interrelacionados:

< Crecen las desigualdades sociales y económicas: persiste la pobreza, aumenta la exclusión y la precarización laboral, y millones de personas carecen de acceso a servicios básicos. La concentración de la riqueza y las brechas tecnológicas profundizan las fracturas. A ello se suman la crisis demográfica y sanitaria, migraciones, envejecimiento, presión sobre los sistemas de cuidados, salud mental frágil y la amenaza de nuevas pandemias.

< La crisis ecológica y climática intensifica los desastres naturales, la escasez de agua y alimentos, y desplazamientos forzados.

< Las transformaciones tecnológicas, incluyendo la digitalización y la inteligencia artificial, amenazan empleos, privacidad y seguridad, amplificando desigualdades y debilitando capacidades humanas.

< La concentración del poder económico, tecnológico e informativo, la desinformación, la crisis de valores colectivos y de vínculos comunitarios, favorecen el autoritarismo, consolida el tecnocapitalismo y agravan conflictos sociales.

El futuro podría derivar hacia escenarios distópicos de intensa desigualdad, control social y degradación ambiental.

< Però aquest 1 % no té interès a canviar aquesta situació de privilegi. Quin futur ens espera i què pot fer el 99 % restant?

<La humanitat s'enfronta a un horitzó difícil, amb quatre grans reptes interrelacionats:

< Creixen les desigualtats socials i econòmiques: persisteix la pobresa, augmenta l'exclusió i la precarització laboral, i milions de persones no tenen accés a serveis bàsics. La concentració de la riquesa i les bretxes tecnològiques aprofundeixen les fractures. A això, s'hi sumen la crisi demogràfica i sanitària, les migracions, l'envelliment, la pressió sobre els sistemes de cures, la salut mental fràgil i l'amenaça de noves pandèmies.

< La crisi ecològica i climàtica intensifica els desastres naturals, l'escassetat d'aigua i d'aliments, i obliga a desplaçaments forçats.

< Les transformacions tecnològiques, inclosa la digitalització i la intel·ligència artificial, amenacen ocupacions, privacitat i seguretat, amplificant desigualtats i debilitant capacitats humanes.

< La concentració del poder econòmic, tecnològic i informatiu, la desinformació, la crisi dels valors col·lectius i dels vincles comunitaris afavoreixen l'autoritarisme, consoliden el tecnocapitalisme i agreugen els conflictes socials.

< El futur podria derivar cap a escenaris distòpics d'intensa desigualtat, control social i degradació ambiental.

Afrontar los retos mundiales: la Agenda 2030

Afrontar els reptes mundials: l'Agenda 2030

< En septiembre del año 2015, 193 Estados miembros de las Naciones Unidas aprobaron el mayor plan global de acción, denominado Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible, como una hoja de ruta que habría de guiar los

< Al setembre de l'any 2015, 193 estats membres de les Nacions Unides van aprovar el major pla global d'acció, denominat Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible, com un full de ruta destinat a guiar els esforços

esfuerzos internacionales para un futuro mejor que afrontar los principales retos mundiales (no todos los indicados más arriba). Esta Agenda, aún en curso, contempla 17 Objetivos de Desarrollo Sostenible, entre los que se encuentran “Erradicar la pobreza en todas sus formas y dimensiones”, “Reducción de las desigualdades”, “Acción por el clima” y “Trabajo decente y crecimiento económico”. Sin embargo, a la luz del Informe Mundial de Desarrollo Sostenible (2025) de SDSN, menos del 20 % de las metas se alcanzará a tiempo.

internacionals per a un futur millor i afrontar els principals reptes mundials (no tots els indicats més amunt). Aquesta Agenda, encara en curs, recull 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible, entre els quals es troben “Erradicar la pobresa en totes les seues formes i dimensions”, “Reducció de les desigualtats”, “Acció pel clima” i “Treball decent i creixement econòmic”. Ara bé, a la llum de l'Informe Mundial de Desenvolupament Sostenible (2025) de SDSN, menys del 20 % de les metes s'assolirà a temps.

La economía social alineada con la Agenda 2030

L'economia social alineada amb l'Agenda 2030

< La Asamblea General de las Naciones Unidas, en su Resolución de 18 de abril de 2023 sobre “Promover la economía social y solidaria para el desarrollo sostenible”, reconoce que la Economía Social se encuentra muy alineada con los Objetivos de Desarrollo Sostenible, de modo especial en algunos objetivos, como “Erradicar la pobreza en todas sus formas y dimensiones”, “Reducción de las desigualdades” y “Trabajo decente y crecimiento económico”.

<L'Assemblea General de les Nacions Unides, en la seua Resolució del 18 d'abril de 2023 sobre Promoure l'economia social i solidària per al desenvolupament sostenible, reconeix que l'economia social es troba molt alineada amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible, de manera especial amb alguns objectius, com ara “Erradicar la pobresa en totes les seues formes i dimensions”, “Reducció de les desigualtats” i “Trellall decent i creixement econòmic”.

El papel transformador de la economía social

El paper transformador de l'economia social

< La economía social no se limita a resolver problemas, ofreciendo alternativas viables al sistema capitalista. No sólo ‘hace empresas diferentes’, sino que, generando innovación social, desarrollando la democracia económica, la equidad, la cohesión social, y extendiendo sus valores y normas de funcionamiento el resto de la sociedad y la economía, transforma las estructuras económicas, sociales y políticas: los modos de producción, de propiedad y las relaciones sociales. Esta capacidad transformadora de la economía social depende principalmente de su activo central: las personas, sus cualidades humanas, su educación, sus valores cívicos, su capacidad de deliberación y de acción colectiva.

< L'economia social no es limita a resoldre problemes oferint alternatives viables al sistema capitalista. No sols “fa empreses diferents”, sinó que, generant innovació social, desenvolupant la democràcia econòmica, l'equitat, la cohesió social i estenent els seus valors i normes de funcionament a la resta de la societat i de l'economia, transforma les estructures econòmiques, socials i polítiques: els modes de producció, de propietat i les relacions socials. Aquesta capacitat transformadora de l'economia social depèn principalment del seu actiu central: les persones, les seues qualitats humanes, la seua educació, els seus valors cívics, la seua capacitat de deliberació i d'acció col·lectiva.

< La economía social, a través de sus asambleas asociativas y de sus cooperativas, constituye una escuela de democracia en la práctica. En estos espacios se generan procesos de participación activa, deliberación colectiva y toma de decisiones compartidas que fortalecen la cultura democrática más allá de las instituciones políticas formales. No se trata únicamente de gestionar una empresa o una asociación, sino de crear ámbitos donde las personas ejercen la ciudadanía de manera directa, aprendiendo a dialogar, a consensuar y a incidir en lo común. De este modo, la economía social se convierte en una vía de incidencia política, de participación ciudadana en los asuntos públicos y de diálogo civil con las instituciones, pero también en una herramienta de sensibilización social y de transformación de valores hacia horizontes más justos y sostenibles.

< La transformación impulsada desde estas prácticas adopta múltiples formas. Por un lado, en los movimientos sociales ciudadanos, articulados con asociaciones y fundaciones, que cuestionan las dinámicas de poder y de mercado dominantes, como los movimientos pacifistas y antiglobalizadores, que buscan modelos más equitativos de desarrollo. También en los movimientos ecologistas, feministas, antiracistas, igualitarios o antiedadistas, que trabajan para garantizar derechos y combatir desigualdades estructurales.

< La economía social también se activa en la respuesta inmediata a emergencias y catástrofes, como incendios o fenómenos climáticos extremos, a través de redes de solidaridad ciudadana. Al mismo tiempo, se vertebra mediante plataformas y federaciones de alcance local, regional, nacional e internacional que consolidan su presencia en la sociedad. A ello se suman los medios de comunicación alternativos y los informes críticos de ONGs, que desenmascaren el greenwashing y socialwashing de grandes corporaciones, mostrando que existen modelos reales y transformadores de hacer economía y sociedad.

< L'economia social, a través de les seues assemblees associatives i de les seues cooperatives, constitueix una escola de democràcia en la pràctica. En aquests espais es generen processos de participació activa, deliberació col·lectiva i presa de decisions compartides que reforcen la cultura democràtica més enllà de les institucions polítiques formals. No es tracta únicament de gestionar una empresa o una associació, sinó de crear àmbits on les persones exerceixen la ciutadania de manera directa, aprenent a dialogar, a consensuar i a incidir en allò que és comú. D'aquesta manera, l'economia social es converteix en una via d'incidència política, de participació ciutadana en els afers públics i de diàleg civil amb les institucions, però també en una eina de sensibilització social i de transformació de valors cap a horitzons més justos i sostenibles.

< La transformació impulsada des d'aquestes pràctiques adopta múltiples formes. D'una banda, en els moviments socials ciutadans, articulats amb associacions i fundacions, que qüestionen les dinàmiques de poder i de mercat dominants, com els moviments pacifistes i antiglobalitzadors, que busquen models més equitatius de desenvolupament. També en els moviments ecologistes, feministes, antiracistes, igualitaris o antiedatistes, que treballen per garantir drets i combatre desigualtats estructurals.

< L'economia social també s'activa en la resposta immediata a emergències i catàstrofes, com incendis o fenòmens climàtics extrems, a través de xarxes de solidaritat ciutadana. Al mateix temps, es vertebra mitjançant plataformes i federacions d'abast local, regional, estatal i internacional que consoliden la seua presència en la societat. A això, s'hi afegeixen els mitjans de comunicació alternatius i els informes crítics de les ONG, que desenmascaren l'ecoenblanquiment (greenwashing) i l'emblanquiment social (social washing) de grans corporacions i mostren que existeixen models reals i transformadors de fer economia i societat.

Las funciones de la economía social

Les funcions de l'economia social

< La economía social desempeña funciones clave en el sistema socioeconómico en su conjunto (véase la tabla). Destacan especialmente su capacidad para generar innovación social, desarrollar la democracia, crear cohesión social y actuar como vector de transformación social. Estas funciones están en consonancia con los grandes retos a los que se enfrenta la humanidad, descritos anteriormente.

< Pero más allá de estas funciones parciales, cuando se la considera en su conjunto, la economía social constituye un proyecto de sociedad que trasciende con creces su peso cuantitativo —que es reducido en comparación con el sector público y el sector privado

< L'economia social exerceix funcions clau en el sistema socioeconòmic en el seu conjunt (vegeu la taula). Destaca especialment la seua capacitat per a generar innovació social, desenvolupar la democràcia, crear cohesió social i actuar com a vector de transformació social. Aquestes funcions estan en consonància amb els grans reptes als quals s'enfronta la humanitat, descrits anteriorment.

< Però, més enllà d'aquestes funcions parcials, quan es considera en el seu conjunt, l'economia social constitueix un projecte de societat que transcendeix de llarg el seu pes quantitatiu —reduït en comparació amb el sector públic i amb el sector privat capitalista—: és

capitalista—: es capaz de extender sus valores y normas de funcionamiento para impregnar el resto de la sociedad y la economía, en una lógica de isomorfismo invertido, transformándolos. Esa capacidad transformadora de la economía social depende principalmente de su activo central: las personas, sus cualidades humanas, su educación, sus valores cívicos, su capacidad de deliberación y de acción colectiva.

capaç d'estendre els seus valors i normes de funcionament per a impregnar la resta de la societat i de l'economia, en una lògica d'isomorfisme invertit, transformant-les. Aquesta capacitat transformadora de l'economia social depèn principalment del seu actiu central: les persones, les seues qualitats humanes, la seua educació, els seus valors cívics, la seua capacitat de deliberació i d'acció col·lectiva.

Funciones que desempeña de la economía social

Funcions que exerceix l'economia social

1. Funciones económicas

- Distribuye de modo más equitativo la renta y la riqueza y lucha contra la pobreza.
- Corrige problemas del mercado de trabajo, como son el paro, la inestabilidad laboral y la inempleabilidad.
- Ofrece servicios colectivos de bienestar social, como servicios sociales y educación, donde falla el Estado.
- Fomenta el desarrollo económico endógeno y la autonomía de los territorios, especialmente en zonas en declive como el ámbito rural.
- Contrarresta el poder del mercado de grandes corporaciones.
- Contrarresta las fluctuaciones de los ciclos económicos al ser más resiliente en periodos de crisis desempeña un papel innovador en nuevas actividades, especialmente en innovación social.

2. Funciones políticas

- Son escuelas de democracia y de ciudadanía activa.
- Fortalecen la democracia generando espacios públicos de deliberación, de adquisición de competencias y virtudes públicas.

1. Funcions econòmiques

- Distribueix de manera més equitativa la renda i la riquesa i lluita contra la pobresa.
- Corregeix problemes del mercat de treball, com l'atur, la inestabilitat laboral i la inocupabilitat.
- Ofereix serveis col·lectius de benestar social —com serveis socials i educació— on falla l'Estat.
- Fomenta el desenvolupament econòmic endogen i l'autonomia dels territoris, especialment en zones en declivi, com l'àmbit rural.
- Contraresta el poder de mercat de les grans corporacions.
- Contraresta les fluctuacions dels cicles econòmics, ja que és més resilient en períodes de crisi, exerceix un paper innovador en noves activitats, especialment en innovació social.

2. Funcions polítiques

- Són escoles de democràcia i de ciutadania activa.
- Reforcen la democràcia generant espais públics de deliberació i d'adquisició de competències i virtuts cíviques.

- Democratizan el control y la dirección de empresas y territorios.
- Canalizan la expresión y representación de intereses infrarrepresentados, contribuyendo a que la sociedad civil desempeñe un papel activo en los asuntos públicos.
- Mejoran las políticas públicas, aumentando su eficacia y ampliando el radio de acción pública.
- Democratitzen el control i la direcció d'empreses i territoris.
- Canalitzen l'expressió i la representació d'interessos infrarepresentats, contribuint a un paper actiu de la societat civil en els afers públics.
- Milloren les polítiques públiques, n'augmenten l'eficàcia i amplien el radi d'acció pública.

3. Funciones socio-culturales

- Extienden valores sociales basados en la democracia, la igualdad social, la responsabilidad colectiva, el compromiso y la solidaridad.
- Crean y desarrollan cohesión social frente a las exclusiones.
- Generación compromiso ciudadano y cooperación social.
- Ponen en marcha y visibilizan una visión transformadora de la economía.
- Estenen valors socials basats en la democràcia, la igualtat social, la responsabilitat col·lectiva, el compromís i la solidaritat.
- Creen i desenvolupen cohesió social davant les exclusions.
- Generen compromís ciutadà i cooperació social.

El ecosistema de la economía social

L'ecosistema de l'economia social

< Ninguna organización avanza sola. La economía social se fortalece cuando forma ecosistemas de cooperación con otros actores privados y públicos: empresas, administraciones públicas, entidades, universidades y ciudadanía.

< El sexto Principio Cooperativo, dedicado a la intercooperación, expresa esta idea de actuación en común con claridad: "Las cooperativas alcanzan su máximo potencial colaborando entre sí, tanto a nivel local como internacional".

< Los grupos cooperativos de Mondragón y Anecoop, o la Emilia Romagna en Italia evidencian cómo actuar desde ecosistemas cooperativos permite alcanzar un alto impacto económico y social.

< Cap organització avança sola. L'economia social s'enforteix quan forma ecosistemes de cooperació amb altres actors privats i públics: empreses, administracions públiques, entitats, universitats i ciutadania.

< El sisè principi cooperatiu, dedicat a la intercooperació, expressa aquesta idea d'actuació en comú amb claredat: "Les cooperatives assoleixen el seu màxim potencial col·laborant entre si, tant a escala local com internacional".

< Els grups cooperatius de Mondragón i Anecoop, o la regió d'Emília-Romanya a Itàlia, evidencien que actuar des d'ecosistemes cooperatius permet aconseguir un alt impacte econòmic i social.

< Un ecosistema de economía social es un entramado de actores, recursos y áreas de actuación que favorecen la expansión y sostenibilidad de ésta. Un ecosistema cuenta con mecanismos que promueven, desarrollan y reproducen de forma proactiva el modelo de la economía social, conciliando objetivos económicos y sociales, consiguiendo sostenibilidad en el tiempo y escalabilidad de sus modelos y de su impacto.

< Los agentes del ecosistema operan generando valor social y desarrollando el modelo de economía social desde dos dimensiones: una cognitiva, relativa al conocimiento, y otra operativa, relacionada con la acción concreta. Se organizan en redes formales e informales que generan sinergias y economías de escala, y un entorno favorable para el desarrollo de innovaciones sociales. Los elementos clave del ecosistema son la cultura e identidad, la formación, la investigación, la medición de impacto, los servicios de consultoría, el acceso a financiación, el marco legal, las políticas públicas, las redes de cooperación y el acceso a los mercados.

< Los actores del ecosistema son variados: desde prescriptores privados como consultorías y fundaciones de desarrollo territorial, universidades y centros de formación e investigación hasta administraciones públicas de diferentes niveles de gobierno y sus agencias.

< En la Comunitat Valenciana son especialmente activos la Universitat de València y su Institut d'investigació IUDESCOOP, el centro CEGEA de la Universitat Politècnica de València y el Centro de investigación CIRIEC, los cuales generan inteligencia colectiva en el ecosistema valenciano de economía social.

< El Instituto de investigación IUDESCOOP de la Universitat de València fue creado en 2003 por decreto de la Gobierno de la Comunitat Valenciana. Desarrolla actividades en el ámbito del conocimiento, como la formación, con

< Un ecosistema d'economia social és un entramat d'actors, recursos i àrees d'actuació que afavoreixen l'expansió i la sostenibilitat d'aquesta. Un ecosistema compta amb mecanismes que promouen, desenvolupen i reproduïxen de manera proactiva el model de l'economia social, concilia objectius econòmics i socials i aconsegueix sostenibilitat en el temps i escalabilitat dels seus models i del seu impacte.

< Els agents de l'ecosistema operen generant valor social i desenvolupant el model d'economia social des de dues dimensions: cognitiva, relativa al coneixement; i operativa, vinculada a l'acció concreta.

< S'organitzen en xarxes formals i informals que generen sinergies i economies d'escala, i un entorn favorable per al desenvolupament d'innovacions socials.

< Els elements clau de l'ecosistema són: la cultura i identitat, la formació, la investigació, la mesura d'impacte, els serveis de consultoria, l'accés al finançament, el marc legal, les polítiques públiques, les xarxes de cooperació i l'accés als mercats.

< Els actors de l'ecosistema són diversos: des de prescriptors privats, com consultories i fundacions de desenvolupament territorial, fins a universitats i centres de formació i investigació, passant per administracions públiques de diferents nivells de govern i les seues agències.

< A la Comunitat Valenciana són especialment actius la Universitat de València i el seu Institut d'Investigació IUDESCOOP, el centre CEGEA de la Universitat Politècnica de València i el centre d'investigació CIRIEC, els quals generen intel·ligència col·lectiva en l'ecosistema valencià d'economia social.

< L'Institut d'Investigació IUDESCOOP de la Universitat de València va ser creat el 2003 per decret del Govern de la Comunitat Valenciana. Desplega activitats en l'àmbit del coneixement, com: formació, amb un Màster en Economia

un Máster en economía social (cooperativas y entidades no lucrativas) y un Programa de doctorado en economía social, investigación, realizando estudios científicos sobre cooperativas y economía social, información y documentación a través del Centro de documentación CIDECA, consultoría y transferencia de conocimiento, por ejemplo, asesorando al Gobierno valenciano y a las entidades representativas valencianas en materia legislativa y de políticas públicas, así como divulgación y sensibilización a través de jornadas y otras actividades. Ha recibido premios en reconocimiento a su trayectoria y su labor, como el Premio de la Plataforma Tercer Sector.

Social (Cooperatives i Entitats no Lucratives) i un Programa de Doctorat en Economia Social; investigació, realitzant estudis científics sobre cooperatives i economia social; informació i documentació a través del Centre de Documentació CIDECA; consultoria i transferència de coneixement, assessorant el Govern valencià i les entitats representatives valencianes en matèria legislativa i de polítiques públiques; divulgació i sensibilització, mitjançant jornades i altres activitats. Ha rebut premis en reconeixement a la seua trajectòria i la seua tasca, com el Premi de la Plataforma del Tercer Sector.

Políticas públicas y estructuras representativas

Polítiques públiques i estructures representatives

< Dos actores son fundamentales en los ecosistemas de la economía social: los gobiernos y las estructuras federativas que representan a las cooperativas y a la economía social. Contribuyen a aumentar el impacto socioeconómico de las entidades de economía social, aumentando el número de nuevas iniciativas (start-ups) y facilitando los procesos de escalabilidad de las existentes (scaling up).

< Los gobiernos, desde el nivel local al internacional, impulsan la economía social con medidas diversas (legales, educativas, apoyo financiero, en contratación pública) que se integran en Planes y Estrategias plurianuales.

< Dos actors són fonamentals en els ecosistemes de l'economia social: els governs i les estructures federatives que representen les cooperatives i l'economia social. Contribueixen a augmentar l'impacte socioeconòmic de les entitats d'economia social incrementant el nombre de noves iniciatives (start-ups) i facilitant els processos d'escalabilitat de les existents (scaling up).

< Els governs, des del nivell local fins a l'internacional, impulsen l'economia social amb mesures diverses (legals, educatives, de suport financer, en contractació pública) que s'integren en plans i estratègies plurianuals.

< Cuentan con potentes herramientas que pueden utilizar para promover la economía social, adaptando las medidas políticas a las necesidades específicas del sector. Así, desde la perspectiva del contenido de estas políticas, sus objetivos e instrumentos, se distingue entre políticas «duras» y «blandas», donde las políticas «blandas» tienen por objeto establecer un ecosistema (jurídico, institucional y cognitivo) propicio para la puesta en marcha y el crecimiento de las empresas de economía social, mientras que las políticas «duras» incluyen mecanismos de apoyo financiero, asesoramiento y contratación pública.

< En los últimos años, numerosos gobiernos en el mundo han desplegado políticas de fomento de la economía social, desde Corea a Costa Rica pasando por Francia y Marruecos. En Europa la Comisión Europea, el Gobierno de España y la mayoría de gobiernos autonómicos, como el de la Generalitat Valenciana, han puesto en marcha estrategias y planes de fomento.

Plan de acción europeo para la economía social, PERTE y plan Fent Cooperatives

< La Comisión Europea aprobó en 2021 el Plan plurianual de Acción Europeo para la Economía Social, integrándola como uno de los 14 ecosistemas estratégicos de su política industrial. El Gobierno de España cuenta con un Ministerio de Trabajo y Economía Social, una Secretaría de Estado para la Economía Social, un Comisionado para la Economía Social y una Dirección General de Economía Social para el despliegue de políticas de economía social. Cuenta con una Estrategia nacional de la economía social y una línea de actuación única en Europa es el PERTE (Proyecto Estratégico para la Recuperación y Transformación de la Economía) para la economía social y los cuidados, en el marco de los fondos europeos Next Generation, que ha movilizó más de 2 500 millones de euros.

< Compten amb ferramentes potents que poden utilitzar per promoure l'economia social, adaptant les mesures polítiques a les necessitats específiques del sector. Així, des de la perspectiva del contingut d'aquestes polítiques, els seus objectius i instruments, es distingeix entre polítiques "dures" i "toves": les polítiques toves tenen per objecte establir un ecosistema (jurídic, institucional i cognitiu) propici per a la posada en marxa i el creixement de les empreses d'economia social; per la seua banda, les polítiques dures inclouen mecanismes de suport financer, assessorament i contractació pública.

< En els últims anys, nombrosos governs del món han desplegat polítiques de foment de l'economia social, des de Corea fins a Costa Rica, passant per França i el Marroc. A Europa, la Comissió Europea, el Govern d'Espanya i la majoria de governs autonòmics —com el de la Generalitat Valenciana— han posat en marxa estratègies i plans de foment.

Pla d'Acció Europeu per a l'Economia Social, PERTE i Pla Fent Cooperatives

< La Comissió Europea va aprovar en 2021 el pla plurianual d'acció europeu per a l'Economia Social i la va integrar com un dels 14 ecosistemes estratègics de la seua política industrial. El Govern d'Espanya compta amb: un Ministeri de Treball i Economia Social, una Secretaria d'Estat d'Economia Social, un Comissionat per a l'Economia Social, i una Direcció General d'Economia Social per al desplegament de les polítiques públiques. Disposa també d'una Estratègia Nacional d'Economia Social i, com a línia d'actuació única a Europa, el PERTE per a l'Economia Social i els Cures (en el marc dels fons europeus Next Generation), que ja ha mobilitzat més de 2.500 milions d'euros.

< A nivel regional, la mayoría de los gobiernos autonómicos, así como algunas grandes ciudades, también han puesto en marcha planes y estrategias de economía social, como la Generalitat Valenciana, que renueva en 2025 por tercera vez su plan Fent Cooperatives, reforzando su apoyo y fomento del cooperativismo en la región.

Estructuras representativas de la economía social

Las organizaciones representativas —como Social Economy Europe y la federación FEVECTA— representan al sector, ofrecen servicios de apoyo y fortalecen la identidad y visibilidad de las cooperativas y la economía social. En otras palabras, desempeñan un triple rol en la promoción de la economía social: representar a este sector en el diseño y la aplicación de las políticas generales del gobierno mediante la participación en el diálogo civil; prestar servicios directamente o actuar como catalizadores de la prestación de servicios a las entidades y empresas de la economía social; y en el plano del imaginario social, internamente, generar sentido de identidad y pertenencia a este ámbito, y externamente, sensibilizar y dar visibilidad al cooperativismo y a la economía social en la sociedad. Estas estructuras existen a nivel mundial, continental, nacional y regional.

< A escala regional, la mayoría de gobiernos autonòmics —com també algunes grans ciutats— han desplegat plans i estratègies pròpies d'economia social. En el cas valencià, la Generalitat Valenciana renovarà en 2025, per tercera vegada, el seu Pla Fent Cooperatives, per reforçar el foment del cooperativisme en el territori.

Estructures representatives de l'economia social

Les organitzacions representatives —com Social Economy Europe i la federació FEVECTA— representen el sector, ofereixen serveis de suport i reforcen la identitat i la visibilitat de les cooperatives i de l'economia social. Exerceixen un triple rol: 1. Representació davant el govern en el disseny i aplicació de les polítiques públiques, mitjançant el diàleg civil. 2. Prestació de serveis directament o actuant com a catalitzadors per a la seua prestació a les entitats i empreses de l'economia social. 3. Generació d'imaginari social: interns (sentit d'identitat i pertinença) i externs (sensibilització i visibilització de l'economia social en la societat). Aquestes estructures existeixen a escala mundial, continental, nacional i regional.

< Social Economy Europe representa a la economia social en las instituciones europeas. En España la principal organización representativa de la economía social es CEPES, la Confederación Empresarial Española de la Economía Social.

< A nivel valenciano la Confederació de Cooperatives de la Comunitat Valenciana y la Plataforma del Tercer Sector de Acción Social representan y fomentan a las cooperativas y a las entidades del tercer sector, respectivamente.

El ecosistema de la economía social, junto con unas políticas públicas comprometidas, es una palanca esencial para avanzar hacia una economía más justa, democrática y sostenible.

< Social Economy Europe representa l'economia social davant les institucions europees. A Espanya, la principal organització representativa és CEPES, la Confederació Empresarial Espanyola de l'Economia Social.

< A escala valenciana, la Confederació de Cooperatives de la Comunitat Valenciana i la Plataforma del Tercer Sector d'Acció Social representen i fomenten les cooperatives i les entitats del tercer sector, respectivament.

L'ecosistema de l'economia social, juntament amb unes polítiques públiques compromeses, és una palanca essencial per avançar cap a una economia més justa, democràtica i sostenible.

**SYSTEM
CHANG**

**NOT
CLIMAT
CHANG**

There is

N

PLANET B

ECONOMÍA SOCIAL

POR UNA TRANSICIÓN

ECOLÓGICA Y

DIGITAL JUSTA

**ECONOMIA SOCIAL PER UNA TRANSICIÓ
ECOLÒGICA I DIGITAL JUSTA**

La crisis ambiental es una de las dos crisis más importantes de nuestro tiempo. Su principal reto actual radica en lograr reconducir el cambio climático mediante estrategias gubernamentales que impliquen también a empresas y sociedad civil, pues la inacción en este campo generará impactos medioambientales dramáticos en las próximas décadas afectando gigantescamente territorios, sectores económicos y personas. Las Cumbres mundiales COP de Naciones Unidas van en esta dirección.

La crisi ambiental és una de les dues crisis més importants del nostre temps. El seu principal repte actual radica a aconseguir reconduir el canvi climàtic mitjançant estratègies governamentals que impliquen també les empreses i la societat civil, ja que la inacció en aquest camp generarà impactes mediambientals dramàtics en les pròximes dècades i afectarà de manera gegantesca territoris, sectors econòmics i persones. Les cimeres mundials COP de les Nacions Unides van en aquesta direcció.

< Sin embargo, estas estrategias de transformación ecológica también tienen su impacto en sectores económicos como las industrias intensivas en carbono, transporte tradicional, la agricultura, así como regiones dependientes de estos sectores, afrontan riesgos económicos y sociales derivados de la descarbonización. Una transición mal planificada podría generar nuevos afectados, por lo que resulta imprescindible integrar criterios de justicia social en la acción climática.

< Ara bé, aquestes estratègies de transformació ecològica tenen també impactes en sectors econòmics com les indústries intensives en carboni, el transport tradicional o l'agricultura, com també en regions dependents d'aquests sectors, que afronten riscos econòmics i socials derivats de la descarbonització. Una transició mal planificada podria generar nous afectats; per això resulta imprescindible integrar criteris de justícia social en l'acció climàtica.

Ha emergido el enfoque de la transición ecológica justa el cual combina la reducción de emisiones y la transformación del modelo productivo y de consumo con medidas de protección social, reconversión productiva y fortalecimiento de comunidades. Implica diseñar políticas nacionales coordinadas, con participación activa de todos los actores, garantizar derechos laborales durante los procesos de reconversión, diversificar economías dependientes de sectores contaminantes y asegurar justicia energética con acceso equitativo a energías limpias. Su enfoque combina descarbonización, protección ambiental y sostenibilidad con justicia social, asegurando que trabajadores, comunidades y sectores afectados por la reconversión del sistema reciban apoyo. La transición ecológica justa recoge el principio de “una transición verde que no deje a nadie atrás” —A green transition that leaves no one behind—, formulado en foros internacionales como la Cumbre por un Pacto Financiero Global de 2023.

Ha emergit el focus de la transició ecològica justa, que combina la reducció d'emissions i la transformació del model productiu i de consum amb mesures de protecció social, reconversió productiva i reforçament de les comunitats. Implica dissenyar polítiques nacionals coordinades, amb participació activa de tots els actors; garantir drets laborals durant els processos de reconversió; diversificar economies dependents de sectors contaminants; i assegurar justícia energètica amb accés equitatiu a energies netes. El seu enfocament combina descarbonització, protecció ambiental i sostenibilitat amb justícia social per garantir que reben suport treballadors, comunitats i sectors afectats per la reconversió del sistema. La transició ecològica justa recull el principi d'“una transició verda que no deixi ningú de banda” –“A green transition that leaves no one behind”–, formulat en fòrums internacionals com la Cimera per un Pacte Financer Global de 2023.

La ciudadanía hace tiempo que ha desarrollado iniciativas y proyectos de transición ecológica justa con numerosas experiencias de economía social.

La ciutadania fa temps que ha desplegat iniciatives i projectes de transició ecològica justa amb nombroses experiències d'economia social.

< La sociedad civil y la economía social han desempeñado un papel pionero en este ámbito, impulsando iniciativas concretas que conjugan sostenibilidad y equidad. Cooperativas energéticas como Enercoop y Som Energía promueven la descarbonización y la generación de energías renovables; organizaciones de economía circular y reciclaje como Arope de Cáritas y entidades pertenecientes a las redes AERESS —Asociación Española de Recuperadores de Economía Social y Solidaria— y FAEDEI fomentan la reducción de residuos a la par que insertan laboralmente a

< La societat civil i l'economia social han exercit un paper pioner en aquest àmbit, impulsant iniciatives concretes que conjuguen sostenibilitat i equitat. Cooperatives energètiques, com Enercoop i Som Energia, promouen la descarbonització i la generació d'energies renovables. Organitzacions d'economia circular i reciclatge, com Arope de Càritas i les entitats de les xarxes AERESS i FAEDEI, fomenten la reducció de residus i al mateix temps inserixen laboralment col·lectius vulnerables. Entitats financeres de l'economia social, com Caixa Popular o Fiare

colectivos vulnerables; entidades financieras de la economía social como Caixa Popular o Fiare banca ética promueven y financian actividades de sensibilización, formación y proyectos productivos relacionados con la economía circular y la transición energética; cooperativas como AeioLuz desarrollan programas educativos en los colegios para sensibilizar y formar sobre cambio climático, reciclaje, eficiencia y consumo responsable; y asociaciones ecologistas desarrollan actividades de sensibilización y de incidencia política sobre emergencia climática. Estas experiencias demuestran que la transición ecológica justa no es solo un marco teórico, sino una práctica posible cuando se articulan innovación social, cooperación y compromiso ciudadano para transformar el sistema productivo sin dejar a nadie atrás.

Cooperativas y sistemas participativos de garantía promueven la agricultura ecológica y de proximidad.

< Dado que la opinión pública es ya mayoritariamente sensible al problema medioambiental, las grandes corporaciones han desarrollado estrategias de marketing presentándose como ambientalmente responsables, pero sin que se corresponda con la realidad. La economía social se opone a estas prácticas denominadas de greenwashing.

Certificaciones alternativas: Sistemas participativos de garantía.

Para que una producción sea calificada de ecológica, existe una forma alternativa a la certificación de terceras partes: la de los sistemas participativos de garantía. Operan a nivel local y certifican a productores tomando como base la participación activa de los consumidores y se construyen a partir de la confianza, las redes sociales y el intercambio de conocimiento. El grupo local organiza las visitas a las fincas agrarias, con representantes de productores y consumidores, establece exigencias de sostenibilidad y finalmente emite certificación.

Banca Ètica, promouen i financen activitats de sensibilització, formació i projectes productius relacionats amb l'economia circular i la transició energètica. Cooperatives com AeioLuz desenvolupen programes educatius en col·legis per sensibilitzar i formar sobre canvi climàtic, reciclatge, eficiència i consum responsable. Associacions ecologistes desenvolupen activitats de sensibilització i d'incidència política sobre emergència climàtica. Aquestes experiències demostren que la transició ecològica justa no és sols un marc teòric, sinó una pràctica possible quan s'articulen innovació social, cooperació i compromís ciutadà, transformant el sistema productiu sense deixar ningú arrere.

Cooperatives i sistemes participatius de garantia promouen l'agricultura ecològica i de proximitat.

< Atés que l'opinió pública és ja majoritàriament sensible al problema mediambiental, les grans corporacions han desenvolupat estratègies de màrqueting presentant-se com a ambientalment responsables, però sense correspondència amb la realitat. L'economia social s'oposa a aquestes pràctiques, denominades greenwashing.

Certificacions alternatives: Sistemes participatius de garantia.

Perquè una producció siga qualificada d'ecològica, existix una alternativa a la certificació de terceres parts: els sistemes participatius de garantia (SPG). Operen a escala local i certifiquen productors sobre la base de la participació activa de consumidors i productors, i es construeixen a partir de la confiança, les xarxes socials i l'intercanvi de coneixement. El grup local organitza visites a les explotacions agràries, amb representants de productors i consumidors; estableix exigències de sostenibilitat; i finalment emet la certificació.

Trabajando por una transición digital justa

Treballant per una transició digital justa

< La cuarta revolución industrial —marcada por la digitalización, la robotización y la inteligencia artificial— está transformando profundamente nuestras economías y sociedades. Este proceso genera oportunidades, pero también riesgos significativos.

< Por un lado, se teme la pérdida masiva de empleos, la exclusión digital, la concentración de poder en grandes tecnológicas y su alto impacto ambiental.

< Por otro, surgen amenazas a la privacidad en un contexto de vigilancia masiva, la dependencia excesiva de la tecnología con el consiguiente deterioro de habilidades y capacidades humanas esenciales, y las amenazas a la calidad democrática, ya sea por los sesgos algorítmicos y prácticas discriminatorias o por la creciente manipulación informativa.

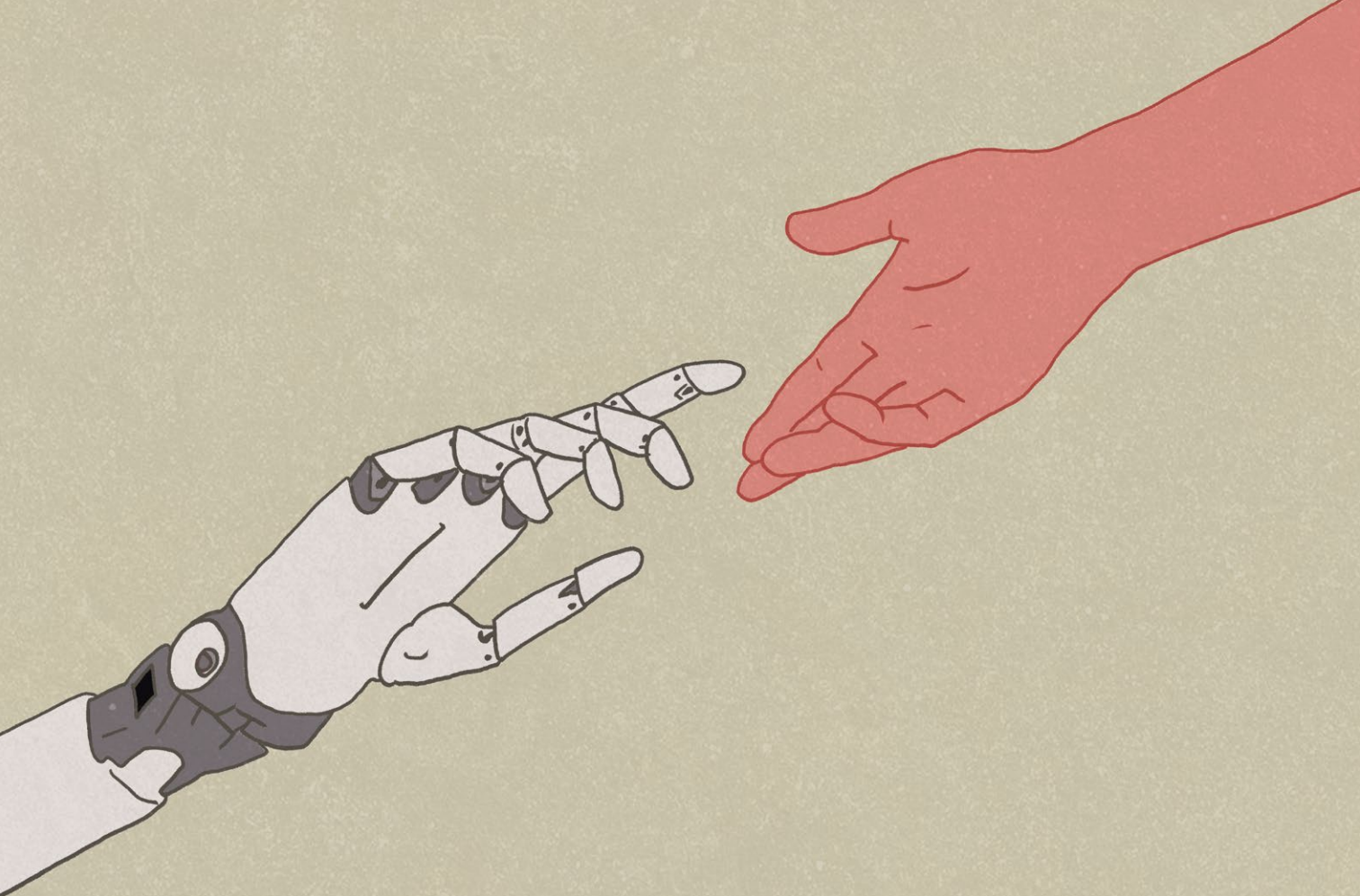
< Ante este escenario, el enfoque de la transición digital justa busca un futuro no distópico: persigue una digitalización inclusiva y equitativa, garantizando el acceso universal a infraestructuras y servicios digitales de calidad, alfabetización digital en todos los niveles educativos, reciclaje profesional para trabajadores afectados por la automatización, y establecer

< La quarta revolució industrial —marcada per la digitalització, la robotització i la intel·ligència artificial— està transformant profundament les nostres economies i societats. Aquest procés genera oportunitats, però també riscos significatius.

< D'una banda, es tem la pèrdua massiva d'ocupació, l'exclusió digital, la concentració de poder en les grans tecnològiques i el seu elevat impacte ambiental.

< D'altra banda, sorgeixen amenaces per a la privacitat en un context de vigilància massiva, la dependència excessiva de la tecnologia amb el consegüent deteriorament d'habilitats i capacitats humanes essencials, i riscos per a la qualitat democràtica, ja siga pels biaixos algorítmics i pràctiques discriminatòries, o per la manipulació informativa creixent.

< Davant aquest escenari, l'enfocament de la transició digital justa busca un futur no distòpic: persegueix una digitalització inclusiva i equitativa que garantisca l'accés universal a infraestructures i serveis digitals de qualitat; alfabetització digital en tots els nivells educatius; reciclatge professional per als treballadors afectats per l'automatització; i l'establiment

una gobernanza democrática de los datos y tecnologías, asegurando transparencia, soberanía digital y participación ciudadana en la toma de decisiones.

< Desde la participación ciudadana y la economía social, las respuestas al reto digital y la cuarta revolución industrial han priorizado la inclusión, la igualdad y el bien común. En el ámbito de la educación y competencias, han surgido iniciativas de formación y de alfabetización digital especialmente a colectivos vulnerables, de protección de derechos laborales al objeto de evitar que la digitalización precarice —o elimine— empleos, y de defensa de la diversidad cultural y cognitiva.

< En el ámbito de la creación de alternativas tecnológicas, se han creado cooperativas de base tecnológica y plataformas digitales cooperativas gestionadas por usuarios

d'una governança democràtica de les dades i tecnologies, que assegure transparència, sobirania digital i participació ciutadana en la presa de decisions.

< Des de la participació ciutadana i l'economia social, les respostes al repte digital i a la quarta revolució industrial han prioritzat la inclusió, la igualtat i el bé comú. En l'àmbit de l'educació i les competències, han sorgit iniciatives de formació i alfabetització digital, especialment dirigides a col·lectius vulnerables; accions de protecció dels drets laborals per evitar que la digitalització precaritze —o elimine— llocs de treball; i projectes de defensa de la diversitat cultural i cognitiva.

< En l'àmbit de la creació d'alternatives tecnològiques, s'han creat cooperatives de base tecnològica i plataformes digitals cooperatives gestionades per usuaris i comunitats, que

y comunidades, que distribuyen de manera justa el valor generado, redes comunitarias de telecomunicaciones que garantizan conectividad en territorios vulnerables, como los rurales; y proyectos de inteligencia artificial con fines sociales y sostenibles bajo modelos colaborativos; asociaciones promueven software libre, datos abiertos e información segura, reforzando la soberanía informativa y la transparencia algorítmica y movimientos ciudadanos y participativos reclaman marcos legales éticos en IA y digitalización y que definan usos socialmente justos de la tecnología.

< Experiencias como Fairbnb.coop, BlockchainFUE, Enercoop, CoopCycle, Eva.coop o Som Connexió muestran que la digitalización puede ser justa e inclusiva, garantizando transparencia digital mediante tecnología blockchain, impulsando turismo responsable —garantizando beneficios tanto para los anfitriones como para las comunidades locales—, energías renovables, el reparto y la movilidad ética así como servicios de telefonía e internet desde una cooperativa de consumo, mientras la Fundación Cibervoluntarios impulsa, con voluntariado tecnológico, inclusión digital y formación en competencias digitales y sensibilización sobre derechos digitales, priorizando a colectivos vulnerables.

distribueixen de manera justa el valor generat; xarxes comunitàries de telecomunicacions que garanteixen la connectivitat en territoris vulnerables, com els rurals; i projectes d'intel·ligència artificial amb finalitats socials i sostenibles sota models col·laboratius.

Hi ha associacions diverses que promouen el programari lliure, les dades obertes i la informació segura, que reforcen la sobirania informativa i la transparència algorítmica, i alhora moviments ciutadans que reclamem marcs legals ètics en IA i digitalització que definisquen usos socialment justos de la tecnologia.

< Experiències com Fairbnb.coop, BlockchainFUE, Enercoop, CoopCycle, Eva.coop o Som Connexió mostren que la digitalització pot ser justa i inclusiva, garantint transparència digital mitjançant tecnologia blockchain; impulsant un turisme responsable, que beneficie tant els amfitrions com les comunitats locals; promovent energies renovables; fomentant el repartiment i la mobilitat ètica; oferint serveis de telefonia i internet des d'una cooperativa de consum. Mentrestant, la Fundació Cibervoluntarios impulsa, amb el voluntariat tecnològic, la inclusió digital, la formació en competències digitals i la sensibilització sobre drets digitals, amb prioritització dels col·lectius vulnerables.

**Estas iniciativas ciudadanas evidencian
que la transición ecológica y digital
justa no es una utopía sino una
práctica posible cuando se combinan
la innovación social, la cooperación
y el compromiso ciudadano para
transformar el sistema productivo sin
dejar a nadie atrás.**

**La economía social no es la solución,
pero sí parte de la solución.**

Aquestes iniciatives ciutadanes evidencien que la transició ecològica i digital justa no és una utopia, sinó una pràctica possible quan es combinen la innovació social, la cooperació i el compromís ciutadà per transformar el sistema productiu sense deixar ningú de banda.

L'economia social no és la solució,
però sí que forma part de la solució.

FUENTES Y

BIBLIOGRAFÍA

FONTS I BIBLIOGRAFIA

**Referencias bibliográficas /
Referències bibliogràfiques**

CHAVES, R., FAJARDO, G. & MONZON, J.L. (2020): Manual de economía social (Social Economy Manual), Tirant lo Blanch, Valencia.

CHAVES, R. & MONZÓN, J.L. (2018): “The social economy in the face of emerging economic paradigms: social innovation, collaborative economy, circular economy, corporate social responsibility, economy for the common good, social enterprise and solidarity economy”, CIRIEC-Spain, Journal of Public, Social and Cooperative Economy, 93, 1-46.

CHAVES, R. & MONZON, J.L. (eds) (2020). White Paper on the Social Economy and the Third Sector in the Valencian Community. CIRIEC, Valencia.

CHAVES, R., PALAU, J, CATALA, B, & CORRECHER, C. (coord.) (2025): Promotion of the social economy: fiscal and public policy instruments. Public administration and the social economy: allies for inclusive prosperity, CIRIEC-Spain.

GARCÍA JANÉ, J. (Ed.), Guide to the social and solidarity economy for local government. Barcelona Provincial Council.

ITÇAINA, X., & RICHEZ-BATTESTI, N. (eds) (2018): Social and solidarity-based economy and territory: From embeddedness to co-construction. Peter Lang.

MALO, M.Á., PAGÁN, R. & RODRÍGUEZ, V. (2024): People with disabilities in Spain: activity, employment and quality of life. FUNCAS

MONZON, J. L., & ANTUÑANO, I. (dir) (2021). Labour Guide to the Valencian Social Economy. CIRIEC, Valencia.

NEWS ON THE PUBLIC, SOCIAL AND COOPERATIVE ECONOMY (various years). <https://www.noticiasdeldicdec.es/>

STIGLITZ, J. E. (2012). The price of inequality: 1% of the population has what 99% needs. Taurus.

VAÑO, M.J. (ed.) (2022): Mechanisms for public-private collaboration through social economy entities. IUDESCOOP-UV and CIRIEC-Spain, Valencia.

YI, I. (Ed.). (2023). Encyclopedia of the social and solidarity economy: A collective work of the United Nations Inter-Agency Task Force on SSE. Edward Elgar Publishing. (<https://www.e-elgar.com/textbooks/yi/>)

**Informes estadísticos /
Informes estadístics**

ACI & EURICSE. World cooperative monitor. <https://monitor.coop/>

CIRIEC/EESC (2017): Recent developments in the social economy in the European Union, European Economic and Social Committee, Brussels.

CIS - CENTRE FOR SOCIOLOGICAL RESEARCH (2025), July 2025 Barometer).

EUROPEAN COMMISSION (EURICSE-CIRIEC Report) (2024): Benchmarking the socio-economic performance of the EU social economy, Publications Office of the European Union, Available at:https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/useful-resources/studies-reports_en

EUROPEAN COMMISSION (2025). Special Eurobarometer Survey “Social economy in the life of Europeans”, 567. Available at: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3356>

INE - NATIONAL INSTITUTE OF STATISTICS <https://www.ine.es/>

OXFAM INTERMON (2016): An economy at the service of the 1%. Ending privilege and the concentration of power to curb extreme inequality, Oxfam Intermón. Available at: <https://www.oxfamintermon.org/hubfs/Oxfam-Website/oi-informes/economia-para-minoria-informe.pdf>

MINISTRY OF AGRICULTURE, FISHERIES AND FOOD <https://www.mapa.gob.es>

SUSTAINABLE DEVELOPMENT SOLUTIONS NETWORKS (2025) Global Sustainable Development Report, SDSN. Available at: <https://www.unsdsn.org/resources/sustainable-development-report-2025/>

Normativa

European Commission (2021). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. “Building an economy that works for people: an action plan for the social economy”. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/ALL/?uri=CELEX:52021DC0778>

Council of the European Union (2023). Council Recommendation on the development of framework conditions for the social economy, 27 November 2023, OJEU-Z-2023-70052. Available at: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=DOUE-Z-2023-70052>.

Spanish Constitution. Official State Gazette, 29 December 1978, BOE-A-1978-31229, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>.

Law 5 of 2011, of 29 March, on the Social Economy. BOE-A-2011-5708. Available at: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-5708>.

Law 43/2015, of 9 October, on the Third Sector of Social Action, BOE-A-2015-10922. Available at: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-10922>

International Cooperative Alliance (1995). Statement of cooperative identity, Manchester. Available at: <https://ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>

Resolution of 17 May 2023 of the Secretary of State for Employment and Social Economy, approving the Spanish Social Economy Strategy 2023-2027. BOE-A-2023-13033. Available at: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2023-13033

d=BOE-A-2023-13033

United Nations General Assembly Resolution of 18 April 2023 on “Promoting the social and solidarity economy for sustainable development”. Available at: <https://docs.un.org/en/A/77/L.60>

UNTFSSSE (2019). Implementing the Sustainable Development Goals: What Role for Social and Solidarity Economy?, Conference of the United Nations Inter-Agency Task Force on Social and Solidarity Economy (UNTFSSSE). Available at: https://unsse.org/wp-content/uploads/2020/08/UNTFSSSE-Conference-Summary-16_10_2019.pdf

Pel·lícules / Pel·lícules

Urresti, Gaizka (2020). Arizmendiarieta, the cooperative man [Film].

Egger, Urs (2018). The Miracle of Wörgl [Film].

Webgrafia / Pàgines web

Sitios-web de las 87 entidades citadas en la Exposición en Agradecimientos.

Pàgines web de les 87 entitats citades en l'Exposició en Agraïments

Agradecimientos

Agraïments

Abacus coop	Cooperativa de Rochdale
ACCEM	Cooperativa de viviendas del sindicato de la aguja
Aeioluz	Cooperativa eléctrica de Chera
Alianza Cooperativa Internacional	Cooperativa Lavinia
Anecoop	CoopCycle
Arope	Colonya Caixa Pollença
Arqueo coop.	Comisión Europea
Barrets coop.	Comité de las Regiones
BlockchainFUE	Comité Económico y Social Europeo
Caixa Ontinyent	Confederació de Cooperatives de la Comunitat Valenciana
Caixa Popular	Consum
Cáritas	Consejo de la Unión Europea
Casa Caridad Valencia	COINSER
Caja Laboral Popular	COVIPO
Carinsertas	Cruz Roja
CEGEA - UPV	Divina Pastora
CEPES	EAPN, Red Europea de Lucha contra la Pobreza y la Exclusión Social
Centro de Investigaciones Sociológicas	Ecklecte coop.
CERMI	El Hogar Obrero
CIRIEC-España	El Rogle coop.
Coarval	Enercoop
Coop57	Eroski
Cooperativa agrícola de Chera	
Cooperativa agrícola de Utiel	

Escola Professional de Mondragon

Escoberos de Torrent

EURICSE

Eva.coop

FECOVI

Fairbnb.coop

FAEDEI

FEVECTA

Fiare Banca Ètica

Florida Grup Educatiu

Food Coop

Fundación cibervoluntarios

Fundación Espriu

Fundación Finanzas Èticas

Fundación Novaterra

Fundación ONCE

Global Social Economy Forum

Grupo social ONCE

Institut universitari IUDESCOOP – UV

Intercoop

La Mediterrànea coop.

La Nostra Escola Comarcal

La Osa

Lagun Aro

Médicos sin Fronteras

Naciones Unidas – UNTFSSE

NovaFeina

ONCE

Organización Internacional del Trabajo

OXFAM Intermon

Plataforma del tercer sector de lo social

Red AERESS

Sapiens

Social Economy Europe

Som Alimentació

Som Connexió

Som Energia

Sostre Cívic

Suara coop.

Viu a ta casa coop

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

UVSòcietat

 **caixa
popular**